

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้จัดลำดับหัวข้อไว้ ดังนี้

1. ความสำคัญของเด็กปฐมวัย
2. พัฒนาการและการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
3. หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย
4. แนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัย
5. การศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย
6. ศูนย์เด็กปฐมวัย
7. ผู้ดูแลเด็ก
8. ความรู้ของผู้ดูแลเด็ก
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความสำคัญของเด็กปฐมวัย

อัลเดน เอช แบลงเคินชิพ (Alden H, Blankenship, : 1980) กล่าวว่า กระบวนการเจริญเติบโตในระยะ 6 ปีแรกของชีวิตจะเป็นพื้นฐานและเป็นการกำหนดแบบของ สุขภาพ และการปรับตัวในอนาคต ซึ่งการที่เด็กมีสุขภาพและการปรับตัวที่ดี จะช่วยให้เป็นบุคคล ที่ดีในวันหน้า

เฮเลน เฮฟเฟอร์แมน (Helen Hefferman : 1950) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ ช่วงปฐมวัยว่า ไม่มีช่วงเวลาของการพัฒนาในช่วงใดที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลง ที่รวดเร็วกว่าเด็กในด้านของภาษา ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ มากเท่ากับช่วงนี้ ตลอดจนทัศนคติ

อันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการสร้างบุคลิกภาพ

พัฒนา ชัชพงษ์ (2530) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเด็กปฐมวัยไว้ว่า วัยของเด็กที่เรียนในระดับอนุบาล อายุ 3-6 ขวบนั้น เป็นช่วงระยะที่สำคัญของชีวิต ทั้งนี้เพราะร้อยละ 70-80 ของเซลล์สมองของมนุษย์จะเจริญเติบโตและพัฒนาในวัยนี้ ฉะนั้นการได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง จึงนับได้ว่าเป็นการกระตุ้นอันจะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กได้เจริญเติบโตเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

ชัชพงศ์ พรหมวงศ์ (2520) ได้ให้ความสำคัญของวัยเด็กไว้ว่า นักจิตวิทยาพัฒนาการยอมรับกันว่า เด็กอายุ 0-6 ขวบ ถือเป็นระยะที่เด็กเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุดในชีวิตมนุษย์ การเรียนรู้เหล่านั้นจะมีอิทธิพลต่อชีวิตภายหลังของเด็กเป็นอย่างมาก

จากความคิดเห็นดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า ชีวิตในช่วงปฐมวัยเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุด เป็นช่วงที่พัฒนาการทุกอย่างเจริญอย่างรวดเร็วทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา การพัฒนาเด็กในวัยนี้ จะเป็นการวางพื้นฐานทางด้านจิตใจ อุปนิสัยและความสามารถ ซึ่งจะมีผลต่อไปในอนาคต

พัฒนาการและการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

การจัดการศึกษาและการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่งสำหรับประเทศที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรบุคคล ทั้งนี้เพราะปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ในหมู่นักจิตวิทยาพัฒนาการว่า ในระยะช่วงต้นของชีวิต นับตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งถึง 6 ปี เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาด้านความเจริญเติบโตของเด็กทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและบุคลิกภาพ ประสบการณ์ที่เด็กได้รับในช่วงแรกของชีวิตนั้น มีอิทธิพลที่จะเสริมสร้างรากฐานของชีวิตที่จะให้เด็กก้าวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ต่อไป ทรัพยากรบุคคลจะมีคุณภาพหรือดีอยู่คุณภาพอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการพัฒนาและการเจริญเติบโตที่เด็กจะได้รับในช่วงของวัยดังกล่าว

เป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นถ้าเด็กในช่วงก่อนวัยเรียนได้รับการอบรมเลี้ยงดูและมีพัฒนาการที่ถูกต้องแล้ว ก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นประโยชน์และเป็นพลังอันสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติต่อไปในอนาคต นวลศิริ เปาโรหิตย์ และคณะ (2519) ยังได้แสดงความเห็นว่า ระยะเวลาวัย อายุ 2-6 ปี เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด พัฒนาการสำคัญช่วงนี้ได้แก่ขบวนการเจริญเติบโตทางร่างกาย การเรียนรู้ และการรับรู้ ความคิดและการมีเหตุผล ตลอดจนพัฒนาการที่เกี่ยวเนื่องกับความเข้าใจในอันที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของบุคลิกภาพ และความเข้าใจตน พัฒนาการของเด็กในช่วงปฐมวัย ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา จึงมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันมีบทบาทและมีความสำคัญต่อตัวเด็กมากที่สุด พัฒนาการด้านต่าง ๆ มีดังนี้

พัฒนาการทางร่างกาย

เด็กในช่วง 3-6 ปี อัตราของความเจริญเติบโตลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางด้านส่วนสูงและน้ำหนักเมื่อเทียบกับวัยทารก ส่วนสูงและน้ำหนักนอกจากจะขึ้นอยู่กับน้ำหนักและส่วนสูงของบิดามารดาแล้ว ยังขึ้นอยู่กับอาหารและการออกกำลังกายอีกด้วย ในด้านสัดส่วนของร่างกายแล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด คือส่วนแขนและขาจะยาวออกไป ศีรษะจะได้ขนาดใกล้เคียงกับลำตัว โครงกระดูกแข็งแรงขึ้น กล้ามเนื้อเติบโตและแข็งแรงขึ้น ฟันแท้จะเริ่มขึ้น 1-2 ซี่

ในด้านการบริโภคอาหารนั้น เด็กในช่วง 2-6 ปี จะบริโภคอาหารได้น้อยและไม่ค่อยหิว เนื่องจากอัตราของการเจริญเติบโตช้าลง และเมื่ออายุประมาณ 4 ขวบ จะเริ่มนอนเป็นเวลานานและหลับง่าย เด็กบางคนอาจจะมีปัสสาวะรดที่นอนอยู่บ้างในกรณีที่เห็นดเห็นอหรือตื่นตื่นมากในตอนกลางวัน ในระยะ 2-6 ปีนี้ ทักษะในการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจะดีขึ้น เช่นรู้จักกินอาหาร แต่งตัว ใส่รองเท้า หรืออาบน้ำ หวีผมได้เอง ในระยะ 3-4 ปี จะเริ่มเดินได้อย่างมั่นคง ต่อไปก็จะสนใจการวิ่ง กระโดด ห้อยโหนได้ จึงควรให้หัดขี่จักรยานสามล้อ กระโดดเชือก ฝึกการเดินการรำได้แล้ว และในช่วง 3-4 ปีนี้ เด็กชอบเล่นกับเพื่อน ๆ มาก ซึ่งการที่เด็กได้เล่นกับเพื่อน ๆ นี้จะช่วยทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่น ไม่รู้สึกว่าตนถูกทอดทิ้ง

พัฒนาการทางอารมณ์

เด็กในช่วงอายุ 3-6 ปี มักจะเป็นเด็กเจ้าอารมณ์หงุดหงิดและโกรธง่าย โมโหง่าย โดยปราศจากเหตุผล มักจะแสดงความขัดขืนและดื้อรั้นต่อพ่อแม่อยู่เสมอ เป็นวัยที่เรียกกันว่าชอบปฏิเสธเมื่อเด็กได้คบหาสมาคมกับเพื่อน ๆ อาการดังกล่าวจะค่อย ๆ หายไป เช่น เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนมีเพื่อนเล่นมาก ๆ แล้วได้พบปะสนทนากับเพื่อน ๆ เด็กจะมีอารมณ์สงบลง ทั้งนี้เพราะรู้จักการปรับตัวเข้ากับสังคมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม พัฒนาการทางอารมณ์ของเด็กจะมั่นคงเพียงใดขึ้นอยู่กับกรอบมโนธรรมเป็นสิ่งดูเป็นสำคัญ เช่น การที่พ่อแม่แสดงอารมณ์เฉย ๆ กับเด็กบ่อย ๆ การเอาใจน้องใหม่ ตลอดจนการรอให้เด็กโมโหจนถึงที่สุดจึงจะได้ในสิ่งที่ต้องการ เป็นต้น อารมณ์ของเด็กในวัยนี้ อาจแยกกล่าวได้ดังนี้คือ

1. ความโกรธ เป็นอารมณ์ธรรมชาติ ซึ่งมักพบมากในเด็กวัยนี้ เด็กมักใช้ความโกรธเป็นเครื่องเรียกร้องให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ และมักโกรธในกรณีที่ถูกขัดใจ ไม่ให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ เด็กมักแสดงความโกรธออกมาโดยการร้องไห้ ทูตสิ่งที่กีดขวาง ทิ้งตัวลงนอน เมื่อพ้นวัยนี้ไปแล้ว เด็กจะเริ่มควบคุมอารมณ์ของตนเองได้บ้าง ดังนั้นในระยะนี้บิดามารดา ควรจะหลีกเลี่ยงการทำให้เด็กโกรธให้มากที่สุด และเมื่อเด็กโกรธควรชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจ
2. ความกลัว ความกลัวมักเกิดจากการที่เด็กได้พบสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ เช่น กลัวคนแปลกหน้า กลัวสิ่งทำให้เกิดเสียงดัง กลัวการถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว กลัวความมืด ฯลฯ เด็กมักแสดงอาการกลัวโดยการหลบซ่อนตัวหนี ความกลัวของเด็กจะค่อย ๆ ลดลงเมื่อเติบโตขึ้น
3. ความอิจฉาริษยา เป็นอารมณ์ปกติที่มักเกิดกับเด็กวัย 2-6 ขวบ โดยเฉพาะเมื่อบิดามารดาหันความสนใจไปสู่บุคคลอื่น เช่น ในกรณีที่มิชอบใจน้องใหม่เกิดขึ้น นอกจากนี้เด็กจะอิจฉานี้ ๆ โดยเข้าใจว่า พ่อแม่รักนี้ ๆ มากกว่าตน เด็กผู้ชายอาจจะเริ่มอิจฉาน้อง เมื่อเห็นแม่แสดงความเอาใจใส่พ่อกว่าตน เมื่อเด็กมีอารมณ์อิจฉาเกิดขึ้น มักแสดงพฤติกรรมเช่นเดียวกับเมื่อโกรธ บางครั้งความอิจฉาอาจจะเป็นสาเหตุให้เด็กแสดงพฤติกรรมแบบทารกกึ่งก็ได้ เช่น การดูดนม ปัสสาวะรดที่นอน ร้องไห้บ่อย เป็นต้น เมื่อเด็กมีความสนใจสิ่งอื่น ๆ มากขึ้น ความอิจฉาของเด็กจะค่อย ๆ ลดลงไป
4. ความอยากรู้อยากเห็น เด็กในช่วง 3-6 ปี จะเริ่มรู้จักใช้เหตุผล มีความเป็น

ตัวของตัวเอง และมีความสงสัยในสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ชอบสำรวจ ลูบคลำสิ่งที่เห็น และชอบซักถาม เพราะฉะนั้นผู้ปกครองควรตอบคำถามให้ถูกต้องเหมาะสมกับวัยของเด็ก

5. ความร่าเริงหรือความดีใจ เด็กที่ได้รับการตอบสนองความต้องการทันทีและสม่ำเสมอจะเป็นเด็กที่มีอารมณ์แจ่มใส ร่าเริง หัวเราะและยิ้มง่าย เด็กจะขบใจเมื่อได้เห็นท่าทางตลกหรือการทำเสียงล้อเลียนของผู้ใหญ่ เด็กมักแสดงความร่าเริงด้วยการยิ้ม หัวเราะ หรือกระโดดโลดเต้น เป็นต้น

6. ความรัก เป็นอารมณ์แห่งความสุข เกิดขึ้นเมื่อได้รับความรัก และความเอาใจใส่จากพ่อแม่ ครั้งแรกเด็กจะรักตนเองก่อน ต่อมาจึงรู้จักรักผู้อื่น เด็กจะแสดงความรักต่อวัตถุบุคคล หรือสิ่งของอย่างเปิดเผยด้วยการโกล้งชิด แสดงอาการเศร้าโศก เมื่อสูญเสียสิ่งที่รัก

พัฒนาการทางสังคม

สังคมของเด็กปฐมวัยนี้จะขยายจากครอบครัวไปสู่สังคมนอกบ้าน เด็กเริ่มรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ การปรับตัวของเด็กจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับกรอบเลี้ยงดู การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และสภาพแวดล้อม เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างอิสระ จะมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบเข้มงวด

ลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของเด็กในช่วง 3-6 ปี อาจแยกกล่าวได้ ดังนี้

1. ความดีใจ เด็กในช่วง 3-6 ปี มักจะทำตรงข้ามกับที่ผู้ใหญ่บอก ซึ่งเป็นลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกเพื่อต่อต้านผู้ใหญ่ การแสดงความดีใจของเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกัน เด็กอาจจะแสดงออกในรูปของการพูดจา หรือทำเป็นเพิกเฉย ไม่สนใจในสิ่งที่เคยทำเป็นประจำ ความดีใจจะเกิดขึ้นเป็นปกติกับเด็กอายุ 2-3 ขวบ และจะพัฒนาถึงขีดสุดเมื่ออายุ 3-4 ขวบ

2. ความก้าวร้าว เป็นปฏิกิริยาที่เด็กตอบสนองต่อความไม่สมหวัง หรือความคับข้องใจ วิธีแสดงความก้าวร้าวจะเปลี่ยนไปตามวัยของเด็ก ตั้งแต่การร้องไห้ ไขก้างสู้ มาเป็นคำพูดหรือหลักหินสถานการณ์ที่ทำให้ไม่พอใจ เด็กอายุ 4-5 ขวบ จะแสดงความก้าวร้าวในรูปของการใช้คำพูดมากกว่าใช้กำลังต่อสู้ บางทีก็ใช้วิธีฟ้องผู้ใหญ่

3. การทะเลาะวิวาท เกิดขึ้นเมื่อเด็กเล่นกับเพื่อนแล้วเกิดขัดใจกันขึ้น เด็กเล็กจะทะเลาะกันน้อยกว่าเด็กโต และทะเลาะกันในระยะสั้น เมื่อหายโกรธก็จะลืมและเล่นกันอีก

วัย 3 ขวบ เป็นวัยที่ชอบทะเลาะกันมากที่สุดหลังจากนั้นเด็กจะรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดีขึ้น

4. การร่วมมือ เด็กยังไม่ค่อยรู้จักการให้ความร่วมมือกับผู้อื่น เพราะเด็กมักสนใจตัวเอง และต้องการให้ผู้อื่นสนใจตน ในระยะ 3-4 ปียังไม่รู้จัก การให้การรับ ขาดประสบการณ์ทางสังคม ทำให้ไม่ประนีประนอมกัน มักทะเลาะกันบ่อย ๆ แต่โกรธกันไม่นานก็จะเล่นร่วมกันอีก ในระยะ 5-6 ปี เด็กจะรู้จักปรับตัวเข้ากับสังคม มีการร่วมมือและประนีประนอมกันมากขึ้น

5. การยอมรับจากสังคม ระยะแรกเด็กเห็นความสำคัญของผู้ใหญ่มากกว่าเพื่อนเล่นวัยเดียวกัน และต้องการให้ผู้ใหญ่ยอมรับตน ต่อมาเด็กจะเห็นความสำคัญของเพื่อนมากยิ่งขึ้น และจะพยายามให้มีพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับของเพื่อน

6. การคบเพื่อน เด็กในวัย 3-6 ปี มักจะเล่นกับเพื่อนเพศเดียวกัน การคบเพื่อนของเด็กวัยนี้จะ เป็นเพื่อนกันมากกว่าที่จะเป็นมิตรยิ่งขึ้น เด็กมักเปลี่ยนเพื่อนเล่นไปเรื่อย ๆ

7. การเป็นผู้นำ เด็กในวัย 3-6 ปี ต้องการเป็นผู้นำ ต้องการปฏิบัติตนตามอย่างคนที่ตนชอบ ซึ่งเขาถือว่าเป็นผู้นำของเขาอีกทีหนึ่ง ผู้นำของเด็กวัยนี้มีลักษณะตัวโตกว่า อายุมากกว่า ฉลาดกว่า สามารถออกความคิดเห็นแนะนำการเล่นแก่เขาได้ เขาจะยอมทำตามคำแนะนำของเด็กตัวโตเพราะเคลือบกับการเชื่อฟังผู้ใหญ่

พัฒนาการทางสติปัญญา

สำหรับพัฒนาการทางสติปัญญา อาจพิจารณาได้จากความสามารถในการแสดงออกซึ่งความเข้าใจและการสื่อความหมายได้ดังนี้

อายุ 2 ขวบ รู้จักวัตถุสามมิติ สามารถแยกของสองสิ่งที่แตกต่างกันได้

อายุ 3 ขวบ เข้าใจสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถมองเห็นและจับต้องได้ ใช้คำสรรพนามได้ เริ่มเล่นกับคนที่คุ้นเคย

อายุ 4 ขวบ ทำตามคำสั่งได้ สามารถบอกความแตกต่างของวัตถุสองอย่างที่มีความแตกต่างกันได้

อายุ 5 ขวบ บอกอายุตัวเองได้ การถามคำถามหรือตอบคำถาม ทำได้ตรงกับความหมาย

อายุ 6 ขวบ เข้าใจคำสั่งของครู สะกดคำง่าย ๆ ได้

หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัยหรือระดับก่อนประถมศึกษาในประเทศไทยนั้น เรีกกันหลายอย่าง และมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดดำเนินการ โดยแต่ละหน่วยงานมีรูปแบบการบริการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการศึกษาในระดับนี้ รัฐมิได้กำหนดให้เป็นการศึกษาบังคับ ด้วยเหตุนี้รัฐจึงไม่ได้เข้ามาดำเนินการทั้งหมด รัฐจะจัดไว้เป็นตัวอย่างเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่รัฐได้ส่งเสริมให้หน่วยงานต่าง ๆ และเอกชนแบ่งเบาภาระในการจัดการศึกษาระดับนี้ ดังนั้นรัฐจึงมิได้กำหนดกฎข้อบังคับให้เป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน รัฐได้ให้อิสระแก่หน่วยงานต่าง ๆ ในการจัด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในระดับนี้จัดกันหลายรูปแบบ เช่น สถานบริหารสถานเลี้ยงเด็ก ศูนย์เด็ก โรงเรียนอนุบาล ชั้นเด็กเล็ก เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของหน่วยงานที่จัด แต่ทุกหน่วยงานต่างก็มีหลักในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยดังที่อุดมลักษณ์ กลุณิจิตร (2531) ได้เสนอความคิดเรื่องการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยไว้ว่า ในปัจจุบันมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ค่อนข้างแตกต่างกัน ตั้งแต่แนวการจัดชนิดที่มีแบบแผนชัดเจน บรรยากาศการเรียนการสอนค่อนข้างเข้มงวด ไปจนถึงแนวการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีหลักสูตรแน่นอน มีบรรยากาศที่ปล่อยปละเป็นอิสระ อย่างไรก็ตามครูผู้สอนและผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยนี้ ย่อมจะต้องมีความเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานของการจัดประสบการณ์สำหรับเด็ก เนื่องจากเด็กอยู่ในช่วงของวัยที่เรียนรู้ด้วยการกระทำจากประสบการณ์ตรงที่ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมง่าย ๆ ไปสู่สิ่งที่เป็นรูปธรรมยาก ๆ และไปสู่สิ่งที่เป็นนามธรรมในที่สุด เด็กมีความอยากรู้อยากเห็นอยากทดลองและสำรวจสิ่งใหม่ ๆ รอบตัวอยู่เสมอ ขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาไปตามวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน นัชนงษ์ (2530) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาเด็กให้เป็นคนเก่ง และเป็นคนดีตามที่พ่อแม่และครูต้องการ มิใช่เพียงแต่จะสอนให้เรียนเก่ง ท่องเก่ง จำเก่ง เพียงอย่างเดียว แต่เด็กจะต้องได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสม และให้มีความสามารถหลายด้าน เด็กจะต้องมีสุขภาพจิตที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์ และมีความสามารถทางศิลปะอีกด้วย ฉะนั้น การศึกษาปฐมวัยจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็ก นอกจากนี้ วรรณาท รักษกุลไทย (2531) ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกว่า ปัจจุบันถึงแม้จะได้

มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาระดับปฐมวัยไปมากแล้วก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่าสภาพการจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไปยังไม่สนองจุดมุ่งหมายที่ว่า เพื่อพัฒนาการทุกด้านของเด็กทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยจะมุ่งเน้นเฉพาะด้านสติปัญญาอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็ก และการใช้เกณฑ์ของผู้ใหญ่เป็นตัวกำหนดหลักสูตร และกดดันให้เด็กเร่งเรียนในหลาย ๆ เรื่องที่เด็กยังไม่พร้อม โดยเฉพาะการเน้นให้เด็กฝึกฝนวิชาทักษะจากการทำแบบฝึกหัดในกระดาษและใช้มือจับดินสอ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 6 ขวบเป็นอย่างยิ่ง

การจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในช่วงอายุ 3-6 ปี จึงควรจัดให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจของตนให้มากที่สุด ซึ่งจะเป็นประสบการณ์ที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการครบทุกด้าน คือ ทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยไม่แบ่งแยกเป็นด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นการส่งเสริมพัฒนาการให้เป็นไปตามวัยของเด็ก ดังนั้นการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากที่สุด เพราะการจัดการศึกษาในระดับนี้เป็นจุดเริ่มต้นของเด็ก คือ เด็กเริ่มออกจากบ้าน เริ่มมีประสบการณ์และเริ่มที่จะเรียนรู้สภาพแวดล้อมการปรับตนให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ฉะนั้น การปฏิบัติตามหลักการการศึกษาปฐมวัยในทางที่เหมาะสมดังกล่าวข้างต้น จึงนับเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาเด็กในวัยนี้

แนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัย

อุดมลักษณ์ กุลนิจิตร (2531) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. การจัดหลักสูตรหรือการจัดประสบการณ์ จะต้องคำนึงถึงความครอบคลุมพัฒนาการของเด็กของทุก ๆ ด้าน ต้องมีการวางแผนที่เหมาะสมซึ่งขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นที่ครูจะปรับให้เหมาะสมกับกลุ่มเด็ก โดยตัวครูจะต้องรู้จักการสังเกตและการจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจของเด็ก ว่ามีความก้าวหน้าหรือมีพัฒนาการอย่างไร และจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกัน แนวการจัดประสบการณ์เป็นเพียงแนวทางที่เราจะนำไปปรับใช้เท่านั้น ไม่จำเป็นที่เด็กทุกคนทุกกลุ่มอายุจะ

ต้องเป็นไปตามแนวเดียวกันทั้งหมด ควรจะต้องปรับให้เหมาะสมแก่เด็กในแต่ละภูมิภาค แต่ละวัย การวางแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ครูต้องเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ครูเป็นผู้เตรียมสภาพแวดล้อมให้แก่เด็ก และเด็กก็มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยการสำรวจ ทดลอง คิดค้นและการเล่นอุปกรณ์เพื่อการเรียนรู้ของเด็กควรจะเป็นสื่อที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม เหมาะกับระดับของเด็ก เด็กจะเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงจากสื่อที่เป็นของจริง เป็นรูปธรรม ในระดับที่เด็กจะเข้าใจได้ก่อนที่จะเรียนรู้ในเรื่องนามธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเรียนรู้จากสิ่งง่าย ๆ ไปหาสิ่งที่ยาก จากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่สลับซับซ้อนและยังไม่รู้ หลักสูตร หรือแนวการจัดประสบการณ์ควรยึดหยุ่นในการวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็ก

2. บทบาทของครูหรือผู้ดูแลเด็ก จะต้องเป็นผู้เตรียมกิจกรรมที่หลากหลาย ทำทาส ความสามารถและความสนใจของเด็ก เด็กในช่วง 3-6 ปี ชอบกิจกรรมที่ทำทาสความสามารถของตนเอง ไม่ง่ายหรือยากเกินไป ครูหรือผู้ดูแลเด็กจะต้องเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ ต้องรู้ทุกอย่างรวมทั้งการผลิตสื่อเพื่อสนองความต้องการของเด็กด้วย

3. สื่อ วัสดุอุปกรณ์จะต้องเปิดกว้าง และดึงเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามาผสมผสานด้วย

4. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก จะต้องเต็มไปด้วยความรักความอบอุ่น การสัมผัสและสัมพันธ์ ผู้ใหญ่ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้บุคคลติดต่อด้วยวิธีต่าง ๆ ให้เด็กได้เข้ามาใกล้ตัว ส่งเสริมความสำเร็จในการทำกิจกรรม ให้ความสนใจให้กำลังใจกระตุ้นเด็กโดยการผสมผสานวิธีการต่าง ๆ หลาย ๆ วิธี ทั้งโดยการใช้คำพูด ให้เด็กลองผิดลองถูกด้วยตนเอง เพื่อให้ได้คำตอบหรือแนวทางที่จะเป็นคำตอบ ครูจะต้องกระตุ้นให้เด็กได้ฝึกความรับผิดชอบ และมีระเบียบวินัยในตนเอง

5. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดการศึกษาปฐมวัย มีงานวิจัยมากมายพบว่าผู้ปกครองมีส่วนสำคัญมากและมีบทบาทที่สำคัญในการเรียนรู้ของเด็กในโรงเรียน ผู้ดูแลเด็กควรจะส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เช่น ให้เข้ามาสังเกตการเรียนการสอนในห้องเรียน จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง จัดประชุมหรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

6. การประเมินผล เป็นเรื่องสำคัญมากอีกเรื่องหนึ่ง ปัจจุบันนี้สถานศึกษาปฐมวัยต่างให้ความสำคัญกับการประเมินผลโดยการสอบข้อเขียน การบวกเลขและทดสอบความจำ เช่น ให้จำประโยคภาษาอังกฤษยาว ๆ โดยที่ตัวเด็กเองก็ไม่เข้าใจว่าจะเอาไปใช้ตอนไหน หมายความว่าอะไร การประเมินผลเด็กที่สำคัญที่สุดที่ควรจะใช้คือวิธีสังเกตหรือการสอบถามเด็กมากกว่าการทดสอบด้วยกระดาษและดินสอ

7. คุณภาพของครูหรือผู้ดูแลเด็ก เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องให้ความสนใจ ครูควรจะเป็นคนที่ได้รับการอบรมให้มีความรู้ทางด้านปฐมวัย เช่น ควรรู้เรื่องพัฒนาการตามวัยของเด็ก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาต่าง ๆ หรือควรมีประสบการณ์การอยู่กับเด็กมาแล้ว

พัฒนา ชัชพงษ์ (2530) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเพิ่มเติมดังนี้ การสอนในระดับปฐมวัยศึกษา เป็นการจัดประสบการณ์ให้เด็กได้กระทำเพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน เด็กวัยนี้เรียนรู้โดยการกระทำ ครูจึงต้องให้เด็กลงมือกระทำ ครูอาจเป็นผู้จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์เตรียมไว้ให้ ให้เด็กเป็นผู้เลือกและลงมือกระทำด้วยตนเอง เรียกว่าการจัดประสบการณ์ ไม่ได้ถือว่าเป็นการสอน ซึ่งในการจัดเตรียมประสบการณ์ให้แก่เด็ก ครูหรือผู้ดูแลเด็กต้องทราบว่าเด็กของตนมีวัยที่ขยับ พัฒนาการของเด็กวัยนี้เป็นอย่างไร มีความสามารถแค่ไหน ประสบการณ์ที่จัดควรเลือกที่ใกล้ตัวเด็ก อยู่ในสิ่งแวดล้อมของเด็ก โดยคำนึงถึงตัวเด็ก ความแตกต่างระหว่างบุคคลและความสนใจของเด็กเป็นหลัก กิจกรรมที่จัดควรเปิดกว้าง เด็กได้ทำกิจกรรมอย่างมีความสุขสนุกสนานจะช่วยพัฒนาด้านอารมณ์ และจิตใจของเด็กได้ดี เปิดโอกาสให้เด็กได้ประสบความสำเร็จและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับเด็กได้มีความกล้าที่จะกระทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไปด้วย เช่น จัดให้มีกิจกรรมต่อไม้บล็อก กิจกรรมวาดภาพ ฯลฯ นอกจากนี้การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กอย่างกว้างขวาง ให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติ การทดลอง การทัศนศึกษา การเล่นเกมทสมมติ การเล่นเป็นกลุ่มและเล่นคนเดียว ต่างก็มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ทั้งสิ้น

ประภาพรณ เอี่ยมสภานิต (2528) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาให้แก่เด็กในช่วงอายุ 3-6 ปีนั้น ควรจะจัดเนื้อหาที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งจริยธรรมและคุณธรรม ในการจัดเนื้อหาเพื่อให้สอดคล้องกับพัฒนาการทั้ง 4 ด้านนั้น อาจจัดได้หลายวิธี แต่ปัจจุบันที่นิยมจัดกันคือ จัดเป็นกิจกรรมหรือกลุ่มวิชา และไม่ได้จัดเป็นรายวิชา แต่จัดรวมกันที่เรียกว่า บูรณาการ เป็นหน่วยการสอนและจะประมวลทักษะต่าง ๆ ให้เด็กได้เรียนรู้ ในการจัดเนื้อหาในหลักสูตรหรือแนวการจัดประสบการณ์นั้น จะต้องจัดออกมาในรูปของประสบการณ์มากกว่าจะเน้นวิชาการ เป็นการเตรียมความพร้อมให้เด็กในการที่จะเรียนในระดับสูงต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ในการจัดหลักสูตรหรือแนวการจัดประสบการณ์ จะต้องมียุทธศาสตร์หลักดังต่อไปนี้

1. พัฒนาความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ
2. พัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา
3. พัฒนาทางด้านภาษา
4. พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง และการมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม
5. พัฒนาความสามารถในการปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเน้นการสร้างนิสัยที่ดีงาม เช่น แสดงกิริยาที่สุภาพ รู้จักเก็บของให้เป็นระเบียบ ตรงต่อเวลา มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เป็นต้น
6. พัฒนาความกล้าในการแสดงออกในทางที่เหมาะสม

จากความคิดของนักการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอยู่เสมอ คือ เด็กมีการเรียนรู้หรือไม่ ครูจัดกิจกรรมอะไรให้ และสอนอย่างไร เด็กจึงจะเกิดการเรียนรู่มากที่สุด ซึ่งครูหรือผู้ดูแลเด็กจะต้องเข้าใจพื้นฐานช่วงอายุของเด็กว่า เด็กเรียนรู้โดยการกระทำ และโดยการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การสอนของครูควรเป็นในลักษณะของการชี้แนะ ช่วยเหลือให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากสื่ออุปกรณ์ที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก

การศึกษาปฐมวัยในประเทศไทย

แนวความคิดในเรื่องการให้การศึกษาแก่เด็กก่อนวัยเรียนในประเทศไทยนั้น จัดกันมานานในรูปแบบของมูลศึกษา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันในแต่ละสมัย สมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดโรงเรียนราชกุมาร และโรงเรียนราชกุมารขึ้นในปี พ.ศ. 2435 ต่อมาใน พ.ศ. 2441 การศึกษาในรูปแบบของมูลศึกษาได้ปรากฏชัดเจนในโครงการศึกษาชาติ 2441 และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การศึกษาปฐมวัยได้รับความสำคัญมากขึ้น จึงมีการจัดตั้งโรงเรียนเด็กเล็กที่เรียกว่า โรงเรียนอนุบาล สำหรับเด็กที่มีอายุต่ำกว่าเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระมารดาที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน (ชนิษฐา เทวินทรภักดี, 2528)

ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 มีเรื่องเกี่ยวกับมูลศึกษาหรือการศึกษาก่อนวัยเรียน ปรากฏในแผนผังท้ายคำประกาศของแผนการศึกษาชาติ โดยแสดงแต่เพียงว่าเป็นการศึกษาระดับต่ำสุดที่เพิ่มขึ้นมา และกำหนดเกณฑ์อายุสำหรับการศึกษาในระดับนี้ระหว่าง 5-7 ปี ทั้งนี้ไม่มีข้อความอธิบายการจัดชั้นมูลศึกษาในตัวแผนการศึกษาชาติแต่อย่างใด

สำหรับแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 และแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2503 ได้จัดการอนุบาลศึกษาเป็นการศึกษาระดับหนึ่งต่างหาก โดยแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ให้คำนิยามว่า "การศึกษาระดับอนุบาลได้แก่ การอบรมคุณธรรมคุณธิดาก่อนการศึกษาภาคบังคับโดยมีหลักการให้อบรมนิสัยและฝึกประสาทไว้มิให้พร้อมที่จะรับการศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป" ในแผนการศึกษาฉบับนี้มีได้กล่าวถึงการจัดชั้นเรียนของอนุบาลศึกษาไว้ เป็นแต่กำหนดเกณฑ์อายุการศึกษาระดับนี้อยู่ระหว่างอายุ 4-7 ปี ซึ่งเกณฑ์อายุขั้นต่ำน้อยกว่าที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 หนึ่งปี

ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2503 ระบุว่า "อนุบาลศึกษา ได้แก่การอบรมเบื้องต้น เพื่อให้คุณธรรมคุณธิดาพร้อมที่จะรับการศึกษาในระดับประถมศึกษาต่อไป เป็นการศึกษาก่อนการศึกษาภาคบังคับอาจจัดโรงเรียนอนุบาลที่มี 2 ชั้น หรือ 3 ชั้น หรือจัดชั้นเด็กเล็ก 1 ชั้น ในโรงเรียนประถมศึกษา "สำหรับเกณฑ์อายุกำหนดไว้ระหว่าง 3-6 ปี

ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 ซึ่งกำลังใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาระดับนี้มาก โดยเห็นว่า "รัฐพึงเร่งรัดและสนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยก่อนประถมศึกษา" คำนิยามของการศึกษาในระดับนี้ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า "มุ่งอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนการศึกษาระดับบังคับ เพื่อเตรียมเด็กให้มีความพร้อมทุกด้านดีพอที่จะเข้ารับการศึกษาคือไป"

เนื่องจากได้กำหนดนโยบายที่จะเร่งรัดการจัดการศึกษาระดับนี้ จึงได้กำหนดไว้ว่า "อาจจัดเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือการศึกษานอกโรงเรียน" ก็ได้ สถานศึกษาระดับปฐมวัยนี้จึงจัดได้หลายรูป เช่น เป็นสถานรับเลี้ยงดูเด็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย หรือโรงเรียนอนุบาล แผนการศึกษาชาติฉบับนี้เน้นเรื่องการศึกษาตลอดชีพ และเนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงวัยก่อนการศึกษาระดับบังคับ มีความสำคัญต่อการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพในระดับสูงขึ้นของเด็กมาก แผนการศึกษาชาติฉบับนี้จึงได้เน้นความสำคัญให้รัฐเร่งรัดสนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนประถมศึกษา ในด้านเกณฑ์อายุกำหนดไว้ระหว่าง 3-5 ปี

ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้มีนโยบายเกี่ยวกับเด็กระดับก่อนประถมศึกษาไว้ ดังนี้

1. ส่งเสริมและสนับสนุนเด็กให้ได้รับสารอาหารอย่างน้อยที่สุดตามที่กำหนดไว้ตามความต้องการของร่างกายในช่วงอายุต่าง ๆ กัน
2. เร่งรัดและส่งเสริมการจัดบริการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งทางร่างกายและจิตใจที่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ และรักษานายาบาลขั้นพื้นฐานในกรณีที่เจ็บป่วยให้แก่เด็กอย่างทั่วถึง
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ให้ความรักความอบอุ่น ทั้งสนับสนุนส่งเสริมให้มีที่อยู่อาศัยที่ถูกลักษณะ มีที่ออกกำลังกายอย่างเพียงพอ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพทางกายและจิตใจ
4. เร่งรัดและส่งเสริมให้เด็กได้รับการฝึกอบรม ให้เด็กมีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ รู้จักอยู่ร่วมกันโดยสันติ สามารถเตรียมตัวเพื่อประกอบอาชีพในอนาคตและมีเจตคติที่จะเรียนต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง
5. สนับสนุนให้เด็กมีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนเอง มีส่วนร่วมในกิจกรรมและประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัย เพื่อพื้นฐานวิธีคิดำเนินชีวิตตามครรลองระบบประชาธิปไตย อันมี

พระมหากษัตริย์เป็นประมุขและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้ "เพื่อปรับปรุงส่งเสริมปริมาณและคุณภาพการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น" ทั้งนี้โดยได้วางนโยบายไว้ว่า "จะเร่งรัดและสนับสนุนให้ชุมชนและหน่วยงานของรัฐร่วมกันรับภาระในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน โดยมุ่งกระจายไปยังชนบทท้องถิ่นห่างไกล และแหล่งเสื่อมโทรมก่อน" สำหรับชั้นเด็กเล็กให้เน้นการจัดในท้องถิ่นที่นักเรียนพูดภาษาถิ่น เช่น ภาษาอาวี่ ลัวย เขมร ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่มีปัญหาต่อการเรียนให้ทั่วถึงทุกโรงเรียน ส่วนอนุบาลศึกษารัฐจะทำเพื่อเป็นตัวอย่างและการวิจัยเท่านั้น ในด้านคุณภาพจะปรับปรุงคุณภาพการจัดอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนประถมศึกษา โดยจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ อนามัย โภชนาการ สติปัญญา บุคลิกภาพและจริยธรรม เป็นการเตรียมความพร้อมของเด็กที่จะเข้าสู่ระบบการประถมศึกษาและสังคมต่อไป เกี่ยวกับรูปแบบจะได้จัดให้มีการวิจัยและพัฒนารูปแบบกำหนดมาตรฐานการพัฒนาเด็กวัยก่อนประถมศึกษา และการอบรมผู้ดูแลเด็กให้สอดคล้องกันระหว่างหน่วยงาน ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) มีทิศทางและจุดเน้น สรุปได้ว่า ให้ดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 โดยจุดเน้นของวัยเด็กเล็กหรือในวัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 5 ปีนั้น นอกจากจะเน้นถึงการลดอัตราการทุพโภชนาการแล้ว ยังเน้นถึงการพัฒนาทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เน้นถึงการส่งเสริมการพัฒนาทางสังคม และสติปัญญา โดยวิธีการอบรมเลี้ยงดูในรูปแบบต่าง ๆ โดยจุดเน้นตามพื้นที่นั้นในเขตชนบท เน้นให้เด็กได้รับการพัฒนาทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยกลไกการพัฒนานั้น ให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นในเรื่องบทบาทของครอบครัว และเน้นบทบาทภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

จากนโยบายของรัฐดังกล่าว การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยจึงมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัด และต่างก็มีรูปแบบในการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกันไป ดังนี้ (อำไพ สุจริตกุล และคณะ : 2531)

1. สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ส.ป.ช.) รับผิดชอบโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดต่าง ๆ และจัดชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษาบางแห่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและเตรียมความพร้อมของเด็กก่อนที่จะเข้าสู่ชั้นประถมศึกษา อีกทั้งเพื่อเป็นตัวอย่างแก่เอกชนที่จะจัดการศึกษาในระดับนี้ รับเด็กอายุระหว่าง 4-6 ปี
2. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (ส.ช.) ควบคุมและสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลเอกชนทั่วประเทศ รับเด็กอายุระหว่าง 3-6 ปี
3. ทบวงมหาวิทยาลัย จัดตั้งโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัย ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลหรือชั้นเด็กเล็ก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า วิจัยด้านการเรียนการสอน และด้านพัฒนาการต่าง ๆ ของเด็ก ลักษณะการจัดเป็นแบบเดียวกับโรงเรียนอนุบาลทั่วไปที่มุ่งเตรียมความพร้อมให้เด็กก่อนเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา รับเด็กอายุประมาณ 3-6 ปี
4. กรมการฝึกหัดครู จัดตั้งโรงเรียนสาธิตขึ้นตามโครงการสอนเด็กเล็กก่อนเกณฑ์บังคับ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมเด็กให้พร้อมก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา และเพื่อเป็นสถานที่ให้นักเรียนฝึกหัดครูได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการของเด็กปฐมวัย รับเด็กอายุระหว่าง 3-6 ปี
5. สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร (กทม.) จัดให้มีชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมศึกษาของกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมก่อนที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา พร้อมทั้งสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็ก รับเด็กอายุระหว่าง 5 ขวบครึ่งถึง 6 ขวบครึ่ง
6. กรมประชาสงเคราะห์ จัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กเล็ก และควบคุมการจัดตั้งสถานเลี้ยงเด็กของเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยพ่อแม่ที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็ก สอนทักษะต่าง ๆ และจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก รับเลี้ยงเด็กตั้งแต่แรกเกิด - 4 ปี
7. กรมการพัฒนาชุมชน จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นในหมู่บ้าน เพื่อส่งเสริมให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกต้องและเหมาะสม ด้วยการส่งเสริมความเจริญเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจของเด็ก น้อม ๆ กับส่งเสริมให้ท้องถิ่นช่วยตัวเอง และร่วมมือกันพัฒนาเด็ก โดยเผยแพร่วิชาการแผนใหม่ไปสู่บิดามารดา ผู้ปกครองเด็กและชุมชน รับเด็กอายุระหว่าง 3-6 ปี
8. กรมการศาสนา ใช้วัดเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนเด็กโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้พระได้ทำประโยชน์แก่สังคม และเป็นการเตรียมเด็กให้มีความรู้พื้นฐานก่อนเข้าเรียนในชั้นประถม

ศึกษา ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรม วัฒนธรรมอันดีงามให้กับเด็ก

9. กรมอนามัย จัดในรูปแบบของศูนย์โภชนาการโดยมีวัตถุประสงค์มุ่งให้เด็กในท้องถิ่นที่อยู่ในวัยเด็กเล็ก ได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี เผยแพร่ความรู้ทางโภชนาการแก่พ่อแม่ ตลอดจนช่วยเหลือครอบครัวที่ยากจน

10. มูลนิธิ สมาคม เป็นองค์การที่ให้ความอนุเคราะห์เด็กอายุตั้งแต่ 0-6 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ขาดที่พึ่ง ขาดความอบอุ่น ซึ่งมักเป็นเด็กที่อยู่ตามแหล่งเสื่อมโทรม หรือหมู่บ้านขาดความเจริญและห่างไกลการคมนาคมโดยให้ความช่วยเหลือเด็กทั้งในด้านสาธารณสุข โภชนาการ เศรษฐกิจ การศึกษา ตลอดจนให้ความอบอุ่นและความรู้ในการเป็นพลเมืองดีของชาติในอนาคต โดยจัดการช่วยเหลือในหลายรูปแบบ เช่น สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้ความช่วยเหลือโดยจัดเป็นโครงการพัฒนาเด็ก Y.W.C.A ให้ความช่วยเหลือโดยจัดในรูปแบบของโรงเรียนอนุบาลและเด็กเล็ก เป็นต้น

11. กรมการแพทย์ จัดในรูปแบบของศูนย์สุขวิทยาจิต โดยให้บริการแก่เด็กในระดับอายุ 0-14 ปี เพื่อช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์ และพฤติกรรมของเด็ก สำหรับระดับเด็กเล็กจะแนะนำพ่อแม่ในด้านการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรู้ด้านจิตวิทยา พัฒนาทางจิตใจ อารมณ์ และมีหน่วยจิตเวช ให้การตรวจรักษา

การจัดการศึกษาปฐมวัย แม้จะมีหลายหน่วยงานจัดในรูปแบบแตกต่างกันมาก แต่พอสรุปได้ว่ามี 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เป็นรูปแบบโรงเรียนอนุบาล

ประเภทที่ 2 เป็นชั้นเด็กเล็กของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและเทศบาล

ประเภทที่ 3 เป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย และอื่น ๆ ซึ่งมีการยึดหยุ่นมากในเรื่องวิธีการจัด

ศูนย์เด็กปฐมวัย

เป็นที่ยอมรับกันว่าชีวิตในวัย 6 ขวบแรกเป็นระยะที่สำคัญที่สุด รุสโซ (Rousseau) (อ้างใน จินตนา หมู่มิ่ง : 2525) กล่าวว่า เด็กในวัยนี้ต้องได้รับการเลี้ยงดูให้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ เพราะเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผลการเรียนรู้จะมีอิทธิพลต่อชีวิตในภายภาคหน้า การปล่อยให้เด็กวัยนี้เจริญเติบโตเองตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้พัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา และจิตใจพัฒนาได้ไม่เต็มที่ ฉะนั้นการที่ บิดา มารดา หรือผู้ปกครองของเด็ก ส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีภาระกิจที่ต้องปฏิบัตินอกบ้านเสมอ ทำให้โอกาสในการดูแลบุตรอย่างใกล้ชิดต้องลดน้อยลง เด็กจึงขาดความอบอุ่น ขาดความรัก และขาดประสบการณ์ ศูนย์เด็กปฐมวัยจึงได้จัดตั้งขึ้น เพื่อสนองความต้องการของแม่ที่ไม่สามารถเลี้ยงดูลูกของตนได้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ

การจัดศูนย์เด็ก

ศูนย์เด็ก คือ สถานที่ให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกวิธี และพัฒนาเด็กทั้งกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เด็กชายหญิงอายุ 3-6 ขวบ จะอยู่ในศูนย์ซึ่งรัฐบาล องค์การหรือเอกชนจัดตั้งขึ้น เด็กในวัยนี้จำเป็นจะต้องได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกวิธี มีกิจกรรมให้มันส์ที่ดึงดูด และส่งเสริมการพัฒนาของเด็กทุกด้าน การที่จะให้เด็กได้เจริญเติบโตตามเป้าหมายนั้น ขึ้นอยู่กับการจัดศูนย์ ให้เด็กได้อยู่ในศูนย์อย่างอบอุ่น ปลอดภัย สนุกสนาน และสุขสบาย

ศูนย์เด็กควรมีลักษณะการจัดดังนี้ (เนญจา แสงมลิ, 2529)

1. ขนาดของศูนย์ เด็กอายุระหว่าง 3-6 ขวบ เป็นระยะที่ต้องการความเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด ดังนั้นผู้ดูแลคนหนึ่งควรจะรับผิดชอบเด็กอย่างมากไม่เกิน 20 คน จำนวนเด็กในศูนย์มีความสัมพันธ์กับการบริหารงานในศูนย์ด้วย ศูนย์เด็กที่รับเด็กจำนวนมาก ยากต่อการดูแลให้ทั่วถึง และอาจเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ศูนย์เด็กอาจแบ่งออกได้ตามขนาดต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 ศูนย์เด็กขนาดเล็กมีเด็กประมาณ 40 คน
- 1.2 ศูนย์เด็กขนาดกลางมีเด็กประมาณ 60 คน
- 1.3 ศูนย์เด็กขนาดใหญ่มีเด็กประมาณ 80 คน

2. สถานที่และอาคาร ศูนย์เด็กควรตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ใกล้โรงเรียนประถมศึกษา ใกล้สถานีอนามัย หรือใกล้วัด เพื่อสะดวกในการที่เด็กจะเดินทางไปศูนย์และสถานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ

บริเวณศูนย์ มีสถานที่เด็กวิ่งเล่นได้ มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา ขนาดของบริเวณขึ้นกับขนาดของศูนย์ ขนาดเล็กมีเนื้อที่อย่างน้อยประมาณ 100 ตารางวา ควรมีรั้วรอบบริเวณศูนย์ เพื่อความปลอดภัย จัดตกแต่งให้ร่มรื่นสวยงามด้วยไม้ดอกไม้ใบพอสมควร

อาคาร ศูนย์เด็กควรเป็นอาคารชั้นเดียว มีขนาดเล็กใหญ่ตามจำนวนเด็ก อาจสร้างติดพื้นดิน หรือถ้าสร้างสูงกว่าพื้นดิน ควรมีบันได บันไดขั้นหนึ่งสูงประมาณ 15 ซม. ควรมีระเบียงยาวตลอดอาคาร ซึ่งเด็กใช้เป็นที่พักผ่อนได้หรือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้

3. ห้อง ภายในตัวอาคารมีห้องสำหรับปฏิบัติงาน ดังนี้

ห้องเด็ก เป็นห้องโล่งกว้าง บรรจุเด็กทั้งหมดได้ พื้นห้องอาจเป็นไม้ กระเบื้องยาง หรือซีเมนต์ ตามปกติเด็กจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในห้องตั้งแต่กิน เล่น และนอน แต่ถ้าพื้นเป็นซีเมนต์ไม่เหมาะสำหรับเด็กนอน ควรยกพื้นส่วนหนึ่งของห้องเป็นไม้สูงประมาณ 1 ฟุต สำหรับใช้เป็นที่นั่งนอนหรือจัดกิจกรรม เช่น เล่านิทานบนยกพื้น นั่งร้องเพลงและเคาะจังหวะบนยกพื้นก็ได้ เวลาเด็กเล่นเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ก็แยกกันตามมุมห้อง ศูนย์เด็กบางแห่งอาจใช้อาคารเดิมที่เป็นบ้านหรือสำนักงาน จำนวนเด็กที่เข้ารับเข้าศูนย์ควรให้เหมาะกับเนื้อที่ห้อง สิ่งสำคัญคือจัดห้องให้เด็กอยู่อย่างสบาย ไม่แออัด การที่ศูนย์เด็กมักกั้นห้องเด็กเป็นห้องโถง ก็เพื่อที่จะให้ผู้ที่ปฏิบัติงานในศูนย์ ช่วยกันดูแลเด็กได้อย่างทั่วถึง สามารถมองเห็นเด็กได้ตลอด และหากมีผู้ที่ปฏิบัติงานบางคนต้องออกไปตระเตรียมอาหารหรือปฏิบัติงานอื่นสำหรับเด็กนอกห้องเป็นครั้งคราว ผู้ที่อยู่ในห้องโถงคนอื่น ๆ จะได้ช่วยดูแลเด็กได้

ห้องทำงาน เป็นห้องไม่ใหญ่นัก ใช้เป็นที่ทำงานของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ ใช้สำหรับปรึกษาหารือกันในเรื่องการงานและเป็นที่รับแขกสำหรับผู้มาติดต่องาน อาจแบ่งส่วนหนึ่งของห้องทำงานนี้เป็นมุมพยาบาลเล็ก ๆ สำหรับเด็กที่ไม่ค่อยสบายได้นอนพักผ่อนต่างหาก แต่ถ้าศูนย์เด็กมีเด็กมาก ควรจัดห้องพยาบาลใกล้กับห้องทำงาน เพื่อผู้ปฏิบัติงานจะได้ดูแลได้สะดวก

ห้องน้ำ หรือที่อาบน้ำ จัดให้เหมาะสมเพียงพอกับจำนวนนักเรียนและรักษาความสะอาดให้ถูกสุขลักษณะ พื้นต้องไม่ลื่น ที่ขังน้ำไว้ใช้สูงประมาณ 50 เซนติเมตร

ห้องส้วม ที่นั่งควรเลือกพอเหมาะกับเด็ก จำนวนเด็ก 20 คนต่อ 1 ที่ ใกล้เคียง ๗
ห้องส้วมมีที่ล้างมือ พื้นห้องขัดสะอาดและไม่ลื่น ห้องส้วมควรอยู่ในอาคาร ถ้าอยู่นอกอาคาร
ต้องมีทางเดินที่มีหลังคา

ห้องน้สลด ศูนย์เด็กจำเป็นต้องมีห้องน้สลดสำหรับเก็บสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจน
อุปกรณ์ต่าง ๆ ของเด็ก ซึ่งผู้ปฏิบัติงานจะนำออกมาใช้เป็นคร่าว ๆ ห้องน้สลดถ้าทำชั้นรอบห้อง
จะสะดวกในการเก็บและหยิบสิ่งของเครื่องใช้

ห้องครัว เป็นพื้นที่ประกอบอาหารสำหรับเด็กในศูนย์ แม้ว่าศูนย์เด็กบางแห่งไม่
ทำอาหารกลางวันให้เด็ก แต่ก็ใช้เป็นห้องเตรียมอาหารว่างและเครื่องดื่มให้เด็ก และใช้เก็บ
อาหารที่เด็กนำมาจากบ้านเพื่อรับประทานกลางวัน หรือเก็บสิ่งของเครื่องใช้ในการรับประทาน
ห้องครัวยังมีเครื่องครัวและที่ล้างชาม หน้าห้องครัวยังควรมีโต๊ะ หรือบริเวณสำหรับจ่ายอาหารเด็ก

4. ครัวเด็ก เครื่องใช้ เครื่องเล่นในศูนย์

โต๊ะสำหรับเด็ก สูงจากพื้นถึงขอบโต๊ะ 45-50 เซนติเมตร ควรเป็นโต๊ะหมู่ 6 คน
หรือ 4 คน ใช้ทำกิจกรรมได้และรับประทานอาหารได้ ไม่เปลืองที่และประหยัด

เก้าอี้สำหรับเด็ก เป็นเก้าอี้เตี้ย เด็กยกเองได้ สูง 25-30 เซนติเมตร
กระดานดำประกอบแผ่นป้ายติดฝาผนัง สูงจากพื้นถึงขอบกระดานช่วงล่าง 60

เซนติเมตร

ตู้และชั้น สำหรับเก็บอุปกรณ์และเครื่องใช้ส่วนตัวเด็กควรมีส่วนสูงและความลึก
พอเหมาะสมที่เด็กจะใช้ได้สะดวก และใช้สำหรับใส่เอกสารและอุปกรณ์ของศูนย์

ถังฝัง ควรให้มีทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

เครื่องใช้สำหรับมมหนายาล เช่น

เตียงหนายาล 1 เตียง พร้อมเครื่องนอน

ยาสวมหุ้ประจำบ้าน

เครื่องเวชภัณฑ์ ได้แก่ ปากคีบ กรรไกร กระเป๋าน้ำร้อน ฯลฯ

เครื่องชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง

สายวัดรอกอก

กระโถน

สำหรับเก็บยาและเวชภัณฑ์

ฯลฯ

เครื่องนอน

เสื่อ หมอน ผ้าห่ม

เครื่องใช้ประจำตัว

ผ้าขนหนู ชันน้ำ แปรง สบู่ แปรงสีฟัน ราวแขวนผ้า

ภาชนะสำหรับรับประทานอาหาร

ถาดหลุม ถ้วยน้ำ ช้อนส้อม ผ้าเช็ดมือ เขื่อน้ำ ฯลฯ

เครื่องครัวสำหรับประกอบอาหาร

จาน ชาม ถาด หม้อ กระทะ เตา เบียง มีด ฯลฯ

เครื่องเล่น

ตุ๊กตา หม้อข้าวหม้อแกง รถลาก แท่งไม้รูปทรงและขนาดต่าง ๆ

ลูกบอล ห่วงยาง ภาชนะตัดต่อ ฯลฯ

หุ่นจำลอง เครื่องเคาะจังหวะต่าง ๆ

วัสดุอื่น ๆ

กระต่ายแข็ง กระต่ายสีต่าง ๆ ดินสอ ดินสอสี สีน้ำ พู่กัน ดินเหนียว

ดินน้ำมัน แป้งเปียก กาว กรรไกร ฯลฯ

เครื่องเล่นสนาม

ชิงช้า ม้าโยก โคร่งไม้ บ่อทราย อ่างน้ำ ราวโหน

นอกจากสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวแล้ว ศูนย์เด็กควรมีสิ่งจำเป็นเหล่านี้ด้วย คือ ธงชาติ

พระพุทธรูป และพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

การจัดประสบการณ์และกิจกรรมในศูนย์เด็ก

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยไว้หลายท่าน กล่าวคือ ประภาภรณ์ เอี่ยมสุภชาติ (2528) ได้อธิบายว่า การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กในช่วงปฐมวัยนั้น ควรจัดเนื้อหาสาระให้กับเด็กในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมในการที่จะเรียนต่อในระดับสูงขึ้นต่อไปเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการจัดเนื้อหาวิชาการต่าง ๆ ให้เด็ก จึงควรจัดในรูปของประสบการณ์มากกว่าจะเน้นวิชาการ ซึ่ง ราศี ทองสวัสดิ์ (2529) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า เป็นการจัดการเรียนการสอน แต่มีลักษณะการจัดที่ต่างจากระดับอื่นคือไม่ใช่มุ่งแต่การสอนเนื้อหาให้กับเด็กอย่างเดียว แต่เป็นการจัดในรูปกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเล่นเกม การทำงานศิลปะ จึงถือว่ากิจกรรมที่ครูจะต้องทำนั้นไม่ใช่เป็นการสอนดังเช่นขั้นประถมศึกษา แต่เรียกว่าเป็นการจัดประสบการณ์ นอกจากนี้ เขาวนา เดชะคุปต์ (2528) ได้ให้ความหมายไว้อีกว่า การจัดประสบการณ์และกิจกรรมหรือการจัดการเรียนการสอนในเด็กปฐมวัยนั้น เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง และเป็นศาสตร์ทางพฤติกรรมแขนงหนึ่ง การสอนเด็กระดับนี้ คือ การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง และหาข้อสรุปด้วยตนเอง และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2531) ได้เสนอขอข่ายการจัดประสบการณ์และกิจกรรมในเด็กปฐมวัยไว้ว่า เป็นการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการตามวัยของเด็กทั้ง 4 ด้าน ซึ่งได้แก่ ร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยคำนึงถึงความสามารถของเด็กในแต่ละช่วงอายุเป็นหลัก มิใช่มุ่งจะให้อ่านเขียนได้อย่างเดียว จะต้องจัดกิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับพัฒนาการ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของเด็ก จึงเรียกการจัดการเรียนการสอนในระดับนี้ว่า การจัดประสบการณ์ ซึ่งต้องจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้เด็กในรูปของกิจกรรม เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง

จากความเห็นของนักการศึกษาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์และกิจกรรมในขั้นปฐมวัยสรุปได้ว่า คือ กระบวนการที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ โดยการจัดประสบการณ์ในรูปกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงได้เรียนรู้ตามความสามารถ ความสนใจ ตามวัยที่เหมาะสมในแต่ละช่วงอายุ จนเกิดความเจริญงอกงามได้ครบถ้วนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

แนวทางการจัดประสบการณ์และกิจกรรมในศูนย์เด็กปฐมวัย

ศิลา จานิชโยธิน (2527) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องการจัดประสบการณ์และกิจกรรมไว้ว่า ควรมีจุดมุ่งหมายร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในการจัด เพื่อความเป็นเอกภาพ และให้เด็กที่จะเข้าศึกษาต่อในระบบการศึกษาภาคบังคับมีพื้นฐานที่ดีใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะ เป็นโรงเรียนรัฐบาลหรือโรงเรียนเอกชนก็ตาม การให้การศึกษาควรทำไปด้วยความรอบคอบ ถูกต้องและจะต้องครอบคลุมเป็นผลประโยชน์โดยตรงทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม สามารถเพิ่มพูนสมรรถภาพของเด็กในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ แนวทางการจัดประสบการณ์และกิจกรรมในเด็กปฐมวัยนั้น รัฐจะทำหน้าที่ควบคุมทางด้านคุณภาพและการดำเนินงานบางประการเท่านั้น ส่วนการบริหารและการดำเนินงานในโรงเรียนย่อมขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของหน่วยงาน หรือโรงเรียนที่รับผิดชอบในการจัด กิตยวดี นุชชื้อและคณะ (2523) และ กมลลา โอสถานุเคราะห์ (2526) มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรจะเป็นการมุ่งเน้น การฝึกความพร้อมด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็ก รวมทั้งการปลูกฝังทัศนคติ การเสริมสร้างลักษณะนิสัย และการเสริมพัฒนาการทางกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม รู้จักสังเกต คิดอย่างมีเหตุผล และช่วยตัวเอง มากกว่าที่จะเร่งกดดันให้เด็กต้องอ่านออกเขียนได้ หรือคิดเลขเป็น นอกจากนี้ อารี สันทรวี และคณะ (2529) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัยที่หนึ่ง ยึดถือเป็นหลัก ได้แก่ การให้เด็กได้เล่นอย่างเป็นธรรมชาติ และให้ฝึกการใช้ทุกส่วนของร่างกาย ให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการสังเกตและเรียนรู้ ให้เด็กมีโอกาสเล่นและทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มเล็กและรายบุคคล ครูต้องรู้จักเด็กเป็นรายบุคคล ให้ความรักและความอบอุ่นใจ ส่งเสริมความมั่นใจในตนเองให้แก่เด็ก ซึ่งเมื่อยึดหลักการนี้ได้แล้ว ในด้านการจัดรูปแบบและวิธีการ จะมีความแตกต่างกันอย่างไรก็ไม่ใช่อุปสรรค เพราะการจัดการเรียนการสอนระดับนี้มิได้ประเมิกันเพียงรูปแบบเท่านั้น แต่ในการจัดควรยึดหลักการส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสเสริมสร้างพัฒนาการทุกด้าน

กรมสามัญศึกษา (2526) เสนอวิธีการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย ได้ว่า ครูควรจัดกิจกรรมไว้อย่างหลากหลาย โดยให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ปล่อยให้เด็กได้ใช้ความคิดเต็มที่ ไม่เร่งเด็ก ปล่อยให้เด็กได้ตัดสินใจเอง จะช่วยเหลือเมื่อจำเป็นจริง ๆ และจัดกิจกรรมให้เด็กทำตามความสามารถที่จะทำกิจกรรมนั้น ๆ สำเร็จ เพื่อไม่ให้เกิดความท้อแท้

ความสนใจในการกระทำของเด็ก หาโอกาสหรือช่องทางชมเชย คอยซักถามดูแลให้กำลังใจ ทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ควรหลีกเลี่ยงการเปรียบเทียบเด็กด้วยกันเอง และยกย่องชมเชยผลงานของเด็กตามความเหมาะสม ครูไม่ควรเข้าไปขัดจังหวะในกิจกรรมซึ่งเด็กกำลังทำอยู่โดยไม่จำเป็น และปล่อยให้เด็กใช้ความพยายามของตนเอง เพื่อหาวิธีที่ดีที่สุดที่จะแก้ปัญหา ให้เด็กแสดงความสามารถอย่างเต็มที่ ครูเป็นเพียงผู้แนะนำ แต่ต้องคอยดูแลเด็กตลอดเวลา สนับสนุนให้เด็กได้พูด ได้แสดงออก คอยตั้งคำถามให้เด็กได้พูด ได้คิด โดยครุควรพูดน้อยที่สุด พยายามเก็บสิ่งที่จะเป็นอันตรายแก่เด็ก เพื่อจะได้ไม่ต้องคอยห้ามเด็กอยู่ตลอดเวลา เด็กได้ทำงาน เล่น และทดลองโดยไม่มีอันตราย ตัวครูเองก็ไม่ต้องกังวลใจและห่วงใยเด็กจนเกินไป การจัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถ ระยะเวลาความสนใจของเด็ก การวางแผนงานควรจะต้องคำนึงถึงเด็กทั้งชั้นและเป็นรายบุคคล จัดสิ่งแวดล้อมเพื่อสามารถจะเลือกประสบการณ์ตามความต้องการ เด็กจะได้เจริญเติบโตอย่างเต็มที่ ช่วยให้เด็กมีความคิดริเริ่มและได้ผจญภัย จัดสื่อการเรียนไว้ให้พร้อม เด็กอาจจะตอกตะปู เลื่อยไม้ ปั่นดินเหนียว ระบายสี เย็บผ้า ทำกับข้าวและสร้างบล็อก ซึ่งอาจจะมีหินห่อกล่องกระดาษ หรือเศษวัสดุต่าง ๆ เตรียมไว้ สื่อการเรียนเหล่านี้ จะช่วยให้เด็กได้ค้นคว้า ทดลอง ทำให้ได้ประสบการณ์กว้างขวางยิ่งขึ้น ทำให้เด็กมีอิสระ ไม่กลัวโรงเรียน เป็นคนกล้าพูด กล้าแสดงออก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2531) ได้กำหนดลักษณะของประสบการณ์ และกิจกรรมที่ควรจัดในโรงเรียนไว้ ดังนี้

1. เนื่องจากเด็กมีความสามารถไม่เท่าเทียมกันทุกคน จึงควรจัดกิจกรรมที่เปิดกว้าง ให้เด็กได้ทำตามความสามารถและความสนใจของตน เช่น การวาดภาพ การปั้น การฉีก การตัด ปะ ฯลฯ
2. กิจกรรมควรมีหลายรูปแบบ เช่น การทดลอง การพาไปทัศนศึกษา การศึกษากับตนเอง เป็นต้น
3. กิจกรรมควรจัดให้มีความสมดุล เพื่อตอบสนองความต้องการของเด็ก จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมในเรื่องพัฒนาการด้านต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523) ได้กล่าวถึงลักษณะการจัด
ประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยว่า ควรจะเรียนรู้ในสิ่งต่อไปนี้

1. วิทยาศาสตร์และธรรมชาติศึกษา เพื่อให้เด็กได้รู้จักธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่ง
มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เด็กต้องได้รับโอกาสคิดค้น เสาะ แสวงหาและสะสมข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งอาศัย
การฝึกหัดให้สังเกตถึงคุณลักษณะหรือรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ผ่านประสาททั้งห้า
2. ศิลปะและหัตถกรรม เด็กควรได้เห็นได้สัมผัสวัสดุซึ่งมีสี เส้น รูปร่าง และผิวสัมผัส
ต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้รอบตัวหรือที่อยู่ไกลตัวออกไป เด็กควรมีงานศิลปะและงานฝีมือหลายแบบ
บางอย่างวางไว้สำหรับหยิบทำได้ตลอดเวลา เช่น ระบายสีน้ำ งานปั้น บางอย่างก็ให้ทำพร้อมกัน
เป็นครั้งคราว เช่น งานละเลงสีด้วยมือ
3. ประสบการณ์ทางภาษา นอกจากการเล่นในมุมบล็อก มุมบ้าน มุมหนังสือ ซึ่งถือว่าเป็น
เป็นกิจกรรมที่ย่อยให้เด็กได้พัฒนาภาษาแล้ว ครูควรหยุดตอบคำถามเด็กให้เต็มประโยค ถูกหลัก
ไวยากรณ์และให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไปด้วย ตั้งใจฟังคำพูดของเด็กตลอดเวลา
และแก้ไขทันทีเมื่อเด็กพูดผิด กิจกรรมที่สำคัญซึ่งมีส่วนช่วยให้เด็กสนใจภาษาก็คือ การอ่านหนังสือ
การเล่นหุ่น การเล่านิทาน การท่องคำกลอนพร้อมกับทำจังหวะ
4. ดนตรีและการเคลื่อนไหว หมายถึง กิจกรรมซึ่งเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์ทุกแขนง
ซึ่งได้แก่ ชับร้อง เล่นดนตรี (เฉพาะเครื่องเคาะ) การเคลื่อนไหว รวมทั้งการละครและพลศึกษา
5. การเตรียมเด็กให้พร้อมในการเรียน อ่าน เขียน ทำเลข
6. การเล่นโดยอิสระ การเล่นเป็นการเรียนรู้อย่างสำคัญ อุปกรณ์เครื่องเล่นทุกชนิด
ต้องเลือกสรรแล้วว่าเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาเด็กไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง หรือหลายทาง คือ เครื่องเล่นที่
ช่วยพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก ๆ ที่มีมือ นิ้ว และแขน เครื่องเล่นที่ช่วยพัฒนาประสาททั้งห้า เครื่องเล่น
ที่พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ ๆ เครื่องเล่นสมมุติต่าง ๆ ในมุมบ้าน มุมร้านขายของ ฯลฯ

จากลักษณะการจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยของหน่วยงานต่าง ๆ
ดังกล่าว สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์และกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัย คือ การจัดสิ่งต่าง ๆ
หลายรูปแบบ ให้เด็กได้มีกิจกรรมด้วยการกระทำอยู่ตลอดเวลา เปิดโอกาสให้เด็กได้กระทำ
กิจกรรมตามความสามารถ และความสนใจของตน และกิจกรรมเหล่านั้น ต้องครอบคลุมพัฒนาการ
ทุกด้านของเด็ก กิจกรรมที่จัดควรเป็นกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เปิดกว้าง

ให้เด็กทุกคนได้เข้าร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม โดยจัดให้สอดคล้องกันตามความต้องการและสภาพของสังคมไทย นอกจากนี้ควรเน้นการสอนด้านจริยธรรมให้กับเด็กด้วย

การจัดกิจกรรมประจำวัน

ราศี ทองสวัสดิ์ (2529) ได้เสนอหลักการจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมในแต่ละวัน ต้องคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ กิจกรรมที่จัดต้องมีหลาย ๆ แบบ ได้แก่ การจัดกิจกรรมให้เด็กทำเป็นรายบุคคล คือเป็นกิจกรรมที่เด็กอาจเลือกทำด้วยตนเองให้มากที่สุดประมาณ 75 เปอร์เซ็นต์ จัดกิจกรรมให้เด็กทำเป็นกลุ่มเล็กประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งกิจกรรมที่จัดควรมีทั้งในและนอกห้องเรียนในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน และกิจกรรมที่จัดให้ต้องมีทั้งกิจกรรมสงบได้แก่ การสนทนา การฟังนิทาน การดูหนังสือ การเล่นเครื่องเล่นในห้องเรียน และกิจกรรมที่ต้องออกกำลัง ได้แก่ การเล่นเครื่องเล่นสนาม การเล่นทรายและน้ำ การเคลื่อนไหวและจังหวะ การเล่นไม้บล็อก การเล่นเลียนแบบช่างไม้ การทำสวน การเลี้ยงสัตว์

2. การกำหนดกิจกรรม เมื่อได้หลักเกณฑ์ในการจัดแล้ว สามารถนำมากำหนดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) กิจกรรมกลุ่มหรือกิจกรรมในวงกลม การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง และการเล่นเกมการศึกษา

3. การจัดกิจกรรมลงในตารางกิจกรรมประจำวัน สามารถแยกได้เป็น 3 ประเภท

3.1 กิจกรรมที่ต้องออกกำลัง ได้แก่ การเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมประเภทนี้สำหรับเด็กอายุ 3-6 ขวบ ไม่ควรใช้เวลาเกิน 20 นาที หากนานกว่านี้เด็กจะเหน็ดเหนื่อยเกินไป

3.2 กิจกรรมที่ให้เด็กเล่นอย่างเสรี เช่น การเล่นตามมุมต่าง ๆ ภายในห้องหรือการเล่นกลางแจ้ง กิจกรรมประเภทนี้เด็กจะทำด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน แม้จะใช้นานขึ้นก็ไม่เกิดความเบื่อหน่าย โดยทั่วไปมักจะใช้เวลา 30-40 นาที

3.3 กิจกรรมการเล่นที่มีกติกา ได้แก่ เกมการศึกษา เวลาที่กำหนดให้จะอยู่ระหว่างกิจกรรมข้อ 3.1 และกิจกรรมข้อ 3.2 คือ ประมาณ 25-30 นาที

พัฒนา ชัยวงศ์ (2532) มีความเห็นสอดคล้องกับ ราศี ทองสวัสดิ์และคณะ ในการกำหนดตารางกิจกรรมประจำวันไว้ว่า การจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กปฐมวัย ควรจัดในรูปของหน่วยประสบการณ์ ซึ่งในแต่ละหน่วยประสบการณ์นั้นจะส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ส่งเสริมทักษะต่าง ๆ และรายวิชาได้ครบถ้วน และเพื่อให้การพัฒนาเด็กทุกด้านบรรลุเป้าหมาย การจัดหน่วยประสบการณ์ให้กับเด็กควรจัดในรูปของกิจกรรมต่าง ๆ คือ กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมการเล่นตามมุม กิจกรรมในวงกลม กิจกรรมกลางแจ้ง และกิจกรรมเกมการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2532) ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยไว้เป็นแนวเดียวกับนักการศึกษาดังกล่าว คือ

1. มีตารางกิจกรรมประจำวัน เพื่อให้เด็กเข้าใจว่าแต่ละวัน จะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร
2. กิจกรรมแต่ละประเภทมีชื่อเรียกเฉพาะ เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น
3. มีสัญญาณเพื่อแสดงให้เด็กรู้ว่า เวลาของการทำกิจกรรมใกล้จะหมดแล้ว อาจเป็นคำพูด เพลง หรือกระดิ่ง เป็นต้น
4. การจัดกิจกรรมประจำวัน ต้องคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ
5. การจัดกิจกรรมที่让孩子ทำเป็นรายบุคคล 75 เปอร์เซ็นต์ ทำเป็นกลุ่มเล็ก 15 เปอร์เซ็นต์ และให้ทำกิจกรรมรวมทั้งชั้น 10 เปอร์เซ็นต์
6. กิจกรรมที่ต้องออกกำลังและกิจกรรมสำรวจจิตใจที่ใช้สมาธิ เช่น กิจกรรมในวงกลม กิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะสำหรับเด็ก 5 ขวบ ใช้เวลาไม่ควรเกิน 20 นาที
7. กิจกรรมที่เด็กทำเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ใช้เวลาประมาณ 30-40 นาที แม้จะใช้เวลานาน แต่เด็กจะสนุกสนานไม่เบื่อหน่าย
8. กิจกรรมเล่นที่มีกติกา เช่น เกมการศึกษา จะใช้เวลาประมาณ 20-30 นาที

ในการจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็กปฐมวัยนั้นกล่าวได้ว่า สิ่งสำคัญที่ควรยึดเป็นหลักปฏิบัติ คือ มีตารางกิจกรรมประจำวันเพื่อให้เด็กมีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมเหล่านั้นประจำ คือ แต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร กิจกรรมแต่ละประเภทมีชื่อเรียกเฉพาะ เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น การจัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงตัวเด็กเป็นสำคัญ กิจกรรมที่จัดจะต้องมีครบทั้งเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่ม และรวมกันทั้งชั้น โดยจัดกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนในอัตราส่วนที่เหมาะสม

ตารางกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็กปฐมวัย

การกำหนดตารางเรียนหรือตารางกิจกรรมประจำวันของเด็กปฐมวัย เป็นสิ่งสำคัญมาก ทั้งนี้เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ครบทุกด้านทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา หากไม่กำหนดเช่นนั้น เด็กอาจทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งนานเกินไปจนเหนื่อยหรือเครียด ทำให้หงุดหงิดแล้วจะทำให้การทำกิจกรรมต่อ ๆ ไป ไม่ได้ผลเต็มที่

กรมการฝึกหัดครูและกรมการศาสนา (2529) เสนอตารางกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

- 08.00-09.15 น. การเล่นเสรีในสนามและห้องเรียน ดูแลสัตว์เลี้ยง เคารพธงชาติ การบริหาร
- 09.15-10.00 น. ความรู้รอบตัว กิจกรรมเสรี นิทาน
- 10.00-10.15 น. ดื่มนมหรือรับประทานผลไม้ ไปห้องน้ำ
- 10.15-11.00 น. ดนตรีเพลง และการเล่นกลางแจ้ง
- 11.00-11.20 น. จัดโต๊ะอาหาร ล้างมือก่อนเข้าห้องอาหาร
- 11.20-12.00 น. รับประทานอาหาร เก็บโต๊ะอาหาร
- 12.00-14.00 น. นอนพักผ่อน
- 14.00-14.30 น. ตื่นนอน อาบน้ำ แต่งตัว เก็บเครื่องใช้
- 14.30-14.50 น. รับประทานอาหารว่าง
- 14.50-15.00 น. ทบทวนกิจกรรม กลับบ้าน

หมายเหตุ กิจกรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

กรมประชาสัมพันธ์ กำหนดกิจกรรมประจำวันไว้ดังนี้

- 07.00 น. ผู้ดูแลเด็กรับเด็กจากผู้ปกครอง นำเด็กเข้ากลุ่ม หรือให้เล่นของเล่นที่เด็กต้องการ
- 09.00 น. เข้าแถวเคารพธงชาติ สวดมนต์ แล้วให้นักเรียนเข้ากลุ่ม ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เล่านิทาน วาดภาพ ระบายสี ปั้นดินน้ำมัน เล่นของเล่น กิจกรรมเหล่านี้ให้เด็กได้เลือกเล่นตามความต้องการ หรือความสนใจของเด็ก ซึ่งแต่ละกิจกรรมที่เด็กเล่นนั้นไม่จำเป็นต้องกำหนดเวลานั่นนอนแล้วแต่ความต้องการของเด็ก
- 10.00 น. ตื่นนอน
- 10.30 น. เข้ากลุ่มประกอบกิจกรรม เช่น สอนให้รู้จักตัวอักษร นับเลข กิจกรรมเข้าจังหวะ เล่นของเล่นต่าง ๆ
- 11.30 น. ล้างมือ รับประทานอาหาร
- 12.00 น. แปรงฟัน นอนพักผ่อน
- 14.00 น. ตื่นนอน อาบน้ำ แต่งตัว
- 14.30 น. รับประทานของว่าง
- 14.45 น. ออกเล่นกลางแจ้ง ศึกษาศรรมชาติรอบ ๆ ตัว
- 15.00 น. กลับบ้าน

กรมการศึกษานูชน กำหนดกิจกรรมประจำวันไว้ดังนี้

- 08.30-09.00 น. เข้าแถว เคารพธงชาติ กายบริหาร กิจกรรมเข้าจังหวะ
ตรวจร่างกาย
- 09.00-09.30 น. สนทนาเกี่ยวกับเหตุการณ์ประจำวัน หรือเรื่องราวที่เด็กสนใจ
หรือสิ่งที่เด็กควรปฏิบัติ
- สร้างเสริมประสบการณ์ในวิชาต่าง ๆ เช่น
- ภาษาไทย
 - เลขคณิต
 - สังคมศึกษา
 - ธรรมชาติ

- สุขศึกษา	- ฝึกประสาท
- นิทาน	- ศิลปะ
- เพลงดนตรี	- เกม

- 09.30-09.40 น. ไปห้องน้ำ
ให้อาหารเสริม (แล้วแต่ท้องถิ่น)
- 09.40-10.40 น. กิจกรรมสร้างสรรค์และการเล่นตามมุม
- 10.40-11.20 น. เล่นกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนามหรือทำสวนครัว หรือพาไปที่สถานศึกษาออกสถานที่
- 11.20-11.30 น. จัดโต๊ะอาหาร จัดที่นอน ล้างมือ
- 11.30-12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน เก็บถาดอาหาร ล้างมือ แปรงนั้
- 12.00-14.00 น. นอนพักผ่อน
- 14.00-14.30 น. ตื่นนอน ล้างหน้า หรืออาบน้ำ แต่งกายให้เรียบร้อย เก็บที่นอน
- 14.30-14.50 น. รับประทานอาหารว่าง
- 14.50-15.00 น. สนทนากับเด็ก เตรียมตัวกลับบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2531) เสนอตารางกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

- 08.00-08.15 น. รับเด็กเป็นรายบุคคล พาเด็กไปห้องน้ำ
- 08.15-08.30 น. เคารพธงชาติ สวดมนต์
- 08.30-08.40 น. สนทนา ตรวจสอบสภาพ
- 08.40-09.00 น. กิจกรรมการเคลื่อนไหว และจังหวะ
- 09.00-10.00 น. กิจกรรมสร้างสรรค์และเล่นตามมุม
- 10.00-10.10 น. พัก (รับประทานอาหารว่าง)
- 10.10-10.30 น. กิจกรรมในวงกลม
- 10.30-11.00 น. เล่นกลางแจ้ง
- 11.00-12.00 น. พัก รับประทานอาหารกลางวัน
- 12.00-14.00 น. นอนพักผ่อน

- 14.00-14.20 น. เก็บที่นอน ล้างหน้า
- 14.20-14.30 น. น้ก (รับประทานอาหารว่าง)
- 14.30-14.50 น. เกมการศึกษา
- 14.50-15.00 น. เตรียมตัวกลับบ้าน

ตารางกิจกรรมของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนดังที่กล่าวนี้ การกำหนดเวลาของแต่ละกิจกรรมอาจจะเร็วหรือช้ากว่าตารางที่เสนอให้ที่นี่ก็ได้ สามารถปรับให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนได้ แต่ควรมีกิจกรรมทุกประเภท ทั้งกิจกรรมเดี่ยวและกิจกรรมกลุ่ม สำหรับลำดับขั้นตอนของกิจกรรมนั้น อาจจะเรียงลำดับใหม่ตามความสนใจของเด็ก เช่น อาจจะทำกิจกรรมในวงกลมก่อน แล้วจึงทำกิจกรรมสร้างสรรค์และเล่นตามมุมก็ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2531)

ราศี ทองสวัสดิ์ (2523) กำหนดตารางกิจกรรมประจำวันไว้ดังนี้

- 07.00-08.00 น. รับเด็ก เตรียมกิจกรรม ตรวจสอบสุขภาพ
- 08.00-08.15 น. ไปห้องน้ำ เตรียมตัวเข้าเรียน
- 08.15-08.30 น. เคารพธงชาติ สวดมนต์
- 08.30-08.50 น. กายบริหารและจั่งหวะ
- 08.50-09.50 น. กิจกรรมสร้างสรรค์และการเล่นตามมุม
- 09.40-09.50 น. เก็บของเข้าที่
- 09.50-10.10 น. ดื่มน้ำ ไปห้องน้ำ
- 10.10-10.30 น. กิจกรรมในวงกลม (อภิปราย บรรยาย สังเกต ทดลอง ฯลฯ)
- 10.30-11.10 น. เล่นกลางแจ้ง
- 11.10-12.00 น. อาหารกลางวัน
- 12.00-14.00 น. นอน
- 14.00-14.15 น. รับประทานอาหารว่าง
- 14.15-14.50 น. เกมการศึกษา
- 14.50-15.00 น. เตรียมตัวกลับบ้าน

จะเห็นได้ว่าตารางกิจกรรมประจำวันของแต่ละหน่วยงานดังกล่าวแล้วจะมีความแตกต่างกันบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งมีอิสระในการจัดประสบการณ์และกิจกรรมให้เด็ก ทั้งนี้ควรมีหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นหลักในการกำหนดตารางกิจกรรมประจำวัน เช่น คำนึงถึงเวลาของกิจกรรมแต่ละอย่างว่า กิจกรรมใดควรใช้เวลาเท่าใด หรือกิจกรรมใดควรจัดในช่วงเวลาใด ฯลฯ จึงจะสามารถพัฒนาเด็กให้สมบูรณ์ครบทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยไม่เหน็ดเหนื่อยหรือเบื่อหน่ายจนเกินไป

เทคนิคและกลวิธีในการสอนเด็กปฐมวัย

ในการสอนเด็กปฐมวัยนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะต้องใช้เทคนิคการสอนหลาย ๆ วิธี เพื่อจูงใจให้เด็กสนใจการสอนของครู ขณะเดียวกัน ครูควรสนใจและยอมรับฟังเด็กด้วย เพราะเด็กในวัย 3-6 ขวบนี้ ชอบซักถาม ชอบพูดคุย และอยุ่ไม่นิ่ง ครูจึงควรรู้เทคนิควิธีการสอนหลาย ๆ วิธี

ดังที่ ประภาพรพรณ เอี่ยมสฤณชาติ (2528) ได้กล่าวถึงเทคนิคในการสอนเด็กปฐมวัย 3-6 ขวบไว้ดังนี้

1. การบอก วิธีการสอนที่ง่ายที่สุดได้แก่ การที่ครูบอกข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ซึ่งการบอกนั้นบางครั้งทำให้เด็กเรียนรู้ได้ดี การบอกนั้นนอกจากจะเป็นการบอกถึงข้อมูลแล้ว ยังเป็นการบอกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ที่เด็กไม่สามารถจะค้นหาได้ด้วยตนเอง แต่การบอกนั้นเป็นเทคนิคที่ไม่ค่อยเหมาะสมกับการสอนเด็กวัย 3-6 ขวบ เพราะการบอกเป็นการสื่อสารทางเดียว เด็กมีโอกาสตอบสนองน้อยมาก

2. การฟัง การฟังเป็นเทคนิคการสอนที่ดีวิธีหนึ่งที่ครูควรนำมาใช้เพราะเด็กวัยนี้ช่างพูด ครูจึงต้องฟังเด็กพูดหรือแสดงออกอย่างตั้งใจ เพราะการที่ครูสนใจฟังเด็กนั้น จะเป็นการสร้างบรรยากาศให้เด็กรู้ว่าครูยอมรับเด็ก และรับฟังความคิดเห็นของเขา และเป็นการแสดงให้เห็นว่าครูให้การสนับสนุน การฟังทำให้ครูรู้เรื่องและเข้าใจเกี่ยวกับตัวเด็กมากขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนประเมินประสบการณ์เรียนรู้ของเด็กอีกด้วย

3. การถามคำถาม เป็นเทคนิคการสอนที่สำคัญอีกวิธีหนึ่ง เพราะเป็นการช่วยในการสื่อสารระหว่างครูกับเด็ก เป็นการสำรวจความคิดของเด็ก ตลอดจนการเพิ่มความสามารถในการคิดของเด็กด้วย

4. การใช้การเสริมแรงทางบวก การสอนเด็กวัยนี้ครูควรรู้จักใช้การเสริมแรงทางบวกให้เหมาะสม เพราะเด็กในช่วง 3-6 ขวบ มักชอบให้ครูแสดงความสนใจและให้การชมเชย และไม่ชอบการถูกลงโทษ หรือไม่เป็นที่สนใจของครู ดังนั้นครูสามารถนำไปใช้วางเงื่อนไขพฤติกรรมของเด็กได้ โดยที่ครูใช้การเสริมแรงทางบวก ได้แก่ การกอด การให้ความสนใจ และการชมเชย เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม และครูอาจจะไม่ให้ความสนใจ หรือการให้การลงโทษเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การกระทำเช่นนี้จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมได้เร็วยิ่งขึ้น และในการใช้การเสริมแรงทางบวกนั้น ครูต้องระวังอย่าใช้ให้มากจนเกินไป

5. การให้ข้อมูลย้อนกลับ เป็นการขอให้เด็กรู้ว่าเขามีความก้าวหน้าไปถึงไหนแล้ว ซึ่งคล้ายกับการเสริมแรงนั่นเอง และยังเป็นการขอให้เด็กรู้พฤติกรรมที่เขากระทำนั้น ถูกทิศทางหรือไม่ จะเป็นการทำให้เด็กเกิดความแน่ใจสิ่งที่เขาทำมากยิ่งขึ้น เท่ากับเป็นการวิเคราะห์และประเมินการกระทำของเด็กด้วย

6. การใช้ตัวแบบ ครูนับว่าเป็นตัวแบบที่สำคัญของเด็ก ทุกอย่างที่คุณกระทำหรือพูดจะติดอยู่ในความจำของเด็ก จากการวิจัยของ แบนดูรา และ วอลเตอร์ (Bandura and Walter, 1963) พบว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลนั้น เกิดขึ้นจากการสังเกตตัวแบบแล้วลอกเลียนแบบ มากกว่าที่จะเรียนรู้จากการได้รับการเสริมแรง เด็กจะลอกเลียนแบบจากบุคคลที่สำคัญและอยู่ใกล้ชิดกับตัวเขา เช่น จากผู้ปกครอง ครู และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก

7. การสังเกต ครูปฐมวัยนั้นต้องสนใจและสังเกตเด็กอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเวลาในขณะที่เด็กเล่นหรือทำงาน จะอยู่ในกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ หรือเล่นคนเดียวก็ตาม การสังเกตเด็กนั้น จะทำให้ครูรู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น จะสามารถป้องกันแก้ไขได้ทันที่ เพื่อความปลอดภัย การสังเกตนั้นครูควรกระทำอย่างต่อเนื่อง

8. การดูแล เด็กวัยนี้ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด ต้องการความรัก ความอบอุ่น การแสดงถึงความต้องการของเด็กนั้น เขาจะแสดงออกมาอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและเปิดเผย

เช่น การแสดงความรักต่อครูโดยการเข้าไปกอด แล้วบอกครูว่า เขารักครู เป็นต้น การให้การดูแลเด็กเป็นกลวิธีที่จะช่วยให้การสอนของครูประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น เพราะจะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นและรับรู้ว่าได้รับการยอมรับ ซึ่งจะมีผลต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก

9. การทำงานเป็นกลุ่ม เป็นกลวิธีที่มีประโยชน์มากวิธีหนึ่ง เพราะจะทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่น แม้ว่าเด็กวัยนี้จะมีช่วงเวลาความสนใจสั้น ไม่สามารถทำอะไรได้นาน และยึดตนเองเป็นศูนย์กลางก็ตาม แต่การได้ทำงานเป็นกลุ่มจะช่วยให้เด็กได้เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ทำให้เด็กได้พัฒนาตนเองทางด้านสังคม สติปัญญา เด็กจะเริ่มมองเห็นแนวคิดของคนอื่นนอกเหนือจากแนวคิดของตนเอง และจะทำให้เด็กเริ่มปรับความคิดของตนให้เข้ากับกลุ่มได้

เพื่อให้การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ครูจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานให้แก่เด็ก ดังนั้นครูจึงต้องรับบทบาทและรับผิดชอบงานในหน้าที่ของตนเอง ขณะเดียวกันก็ควรจะได้ปรับปรุงพัฒนาการสอนอย่างเป็นขั้นตอน และมีความต่อเนื่องกันโดยไม่หยุดนิ่งด้วยตัวเอง

ผู้ดูแลเด็ก

ปรางทิพย์ ทวีพานิชย์ (2528) กล่าวถึง ผู้ดูแลเด็กไว้ว่าผู้ดูแลเด็ก คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ด้านการส่งเสริมและอบรมเลี้ยงดูให้เด็กเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ รวมทั้งเนื้อเป็น การแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ สำหรับการเรียกชื่อผู้ที่เลี้ยงดูแลเด็กนั้น เรียกแตกต่างกันตามหน่วยงานที่ทำหน้าที่ควบคุมและดำเนินการ เช่น ในโรงเรียนอนุบาล เรียกว่า "ครู" กรมการพัฒนารัฐบาล เรียกว่า "ผู้ดูแลเด็ก" กรมประชาสัมพันธ์ และกรมอนามัย เรียกว่า "พี่เลี้ยงเด็ก" กรมการศาสนา เรียกว่า "ครูผู้สอน"

ความสำคัญของผู้ดูแลเด็ก

ศรีทัษกิม พานิชพันธ์ (2528) กล่าวว่า ผู้ดูแลเด็กเป็นบุคคลที่สำคัญต่อเด็กเป็นอย่างมาก เป็นผู้ดูแลเด็กในเวลากลางวันแทนบิดามารดา จึงเป็นผู้มีอิทธิพลในการเสริมสร้างบุคลิกภาพและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กเป็นอย่างมาก

ลักษณะ ตันติลีปกร (2527) กล่าวว่า บุคคลที่ล้ำค่าที่สุด และมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ ความนึกคิด ความรู้สึกและทัศนคติของเด็กรองจากบิดามารดา คือ ผู้ดูแลเด็ก ผู้ดูแลเด็กจึงต้องมีความสามารถ บทบาท หน้าที่ และภาระพิเศษ นอกเหนือจากครูที่สอนในระดับอื่น ๆ คือจะต้องทำหน้าที่เป็นตัวแทนแม่ เป็นเพื่อน และพี่เลี้ยงของเด็กด้วย

พยอม อิงคตานวณ (2524) กล่าวว่า เด็กจะทดสอบความสามารถของผู้ดูแลเด็ก ถ้าผู้ดูแลเด็กเป็นคนยุติธรรม เห็นอกเห็นใจ และมีความเข้าใจในเด็ก ผู้ดูแลเด็กจะเป็นภาพพจน์ที่ดีให้เด็กเลียนแบบ นอกจากนั้นผู้ดูแลเด็กยังสามารถควบคุมและปลูกฝังพฤติกรรมที่ดีงามให้เด็กอีกด้วย

ลักษณะของผู้ดูแลเด็กที่ดี

เนื่องจากผู้ดูแลเด็กมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กดังได้กล่าวมาแล้ว การคัดเลือกผู้ดูแลเด็ก จึงควรทำด้วยความระมัดระวัง และทำด้วยความรอบคอบ บุคคลที่เหมาะสมที่จะเป็นผู้ดูแลเด็ก ควรมีลักษณะดังนี้ (กรมอาชีวศึกษา, 2524)

1. มีอุปนิสัยรักเด็กเป็นพื้นฐาน
2. มีอารมณ์ดีอยู่เสมอ เพราะผู้ดูแลเด็กเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับเด็กมาก ถ้ามีอารมณ์หงุดหงิด โกรธง่าย กล่าวคำหยาบ หรือไม่สุภาพจนติดปาก เด็กจะเลียนแบบและกลายเป็นนิสัยติดตัวเด็กไปจนโต ดังนั้นผู้ดูแลเด็กจึงควรต้องระวังคำพูด ตลอดจนกิริยาท่าทางที่แสดงกับเด็กอยู่เสมอ
3. มีความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กโดยต้องศึกษาถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับความสามารถและวัยของเด็กด้วย
4. ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง ไม่มีโรคติดต่อ และรู้จักรักษาความสะอาดส่วนตัว

เบญจมา แสงมลิ (2525) กล่าวว่า ครูเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งรองลงมาจากบิดามารดาของเด็กเอง เมื่อเด็กจากบิดามารดามาสู่โรงเรียน เด็กก็จะยึดถือครูแทนบิดามารดาของตน ครูจึงต้องระวังอารมณ์ท่าทาง การพูด ตลอดจนการกระทำต่าง ๆ เพราะเด็กจะถือเป็นแบบอย่าง นอกจากนี้ครูควรมีลักษณะดังนี้

1. รักเด็ก ผู้ที่จะเป็นครูปฐมวัย หรือผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับเด็กนั้น จะต้องมินิรักเด็กอย่างแท้จริง การรักเด็กเป็นความรักที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง เป็นลักษณะเฉพาะบุคคล
2. อิ่มยิ้มแจ่มใส ครูปฐมวัย ควรจะเป็นบุคคลที่อิ่มยิ้มมองดูว่าเรีงแจ่มใส น่าคบหาสมาคมด้วยทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้ซึ่ตรัสรักอบอุ่น
3. เมตตากรุณา ผู้ที่อยู่กับเด็กต้องเป็นผู้ที่มีเมตตากรุณาปกติเด็กเล็กจะมีจิตใจอ่อนโยน ถ้าครูปกครองดูแลเด็กด้วยความเมตตากรุณา จะทำให้เด็กกว้างง่าย และเป็นคนดี
4. อารมณ์ดี ผู้ที่อยู่กับเด็กจะต้องเป็นผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่โกรธง่าย หรือโมโหง่าย ไม่ตกใจ และตื่นเต้นจนเกินไป นอกจากนี้ครูปฐมวัยจะต้องเป็นผู้ที่ใจเย็นเนื่องจากอยู่กับเด็กเล็ก ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็กจะมีอยู่เสมอ บางครั้งอาจเกี่ยวโยงไปถึงผู้ใหญ่ด้วย เช่น การทะเลาะวิวาทกันเองระหว่างเด็ก ครูอาจได้รับการต่อว่า หรือกล่าวหาต่าง ๆ จากผู้ปกครอง จึงต้องฝึกให้เป็นคนใจเย็น รู้จักรับฟัง พิจารณาเรื่องราวและชี้แจงอย่างมีเหตุผล
5. ออดทน การอบรมดูแลเด็กนั้น ครูจะต้องฝึกตนเองให้มีความอดทน เพราะเด็กยังไม่สามารถเข้าใจและทำอะไรได้เท่าผู้ใหญ่จึงต้องใช้เวลาและความอดทนอย่างมากในการฝึกหัดอบรมเด็ก
6. ขยัน ผู้ที่อยู่กับเด็กนั้น ต้องเป็นผู้ที่เอาใจใส่ต่อหน้าที่ไม่เบื่อง่ายในการทำงาน ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ขยันทำงานให้สำเร็จไปด้วยดี
7. ซื่อสัตย์ ครูปฐมวัยต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ของตน ซื่อตรงต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นแบบอย่างให้เด็กประพฤติตาม
8. ยุติธรรม ครูที่สอนเด็ก ควรจะต้องเป็นผู้ที่มีความยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง การอยู่กับเด็กนั้นจะพบปัญหาอยู่เสมอ จึงควรพิจารณาอย่างรอบคอบ ตัดสินตามเหตุผลโดยวางตนเป็นกลางจริง ๆ

9. ตัดสินใจดี ผู้ที่อบรมคุณเด็คนั้นต้องเป็นผู้รู้จักเหตุผล มีความรอบคอบเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นสามารถใช้เหตุผลเพื่อตัดสินใจกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อปัญหาได้
10. คล่องแคล่วว่องไว การอยู่กับเด็กเล็ก ๆ ซึ่งซุกซนและเคลื่อนไหวอยู่เสมอ นั้น ครู จึงควรเป็นคนคล่องแคล่วว่องไว กระฉับกระเฉง สามารถติดตามเด็กได้ทันตลอดเวลา
11. ทรวททรงและท่าทางดี ครูปฐมวัยควรจะฝึกการนั่ง การเดิน การยืน ให้ถูกต้อง ระวังให้ทรวททรงตัวตรงอยู่เสมอ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของเด็ก
12. วาจาสุภาพ ผู้ที่อยู่กับเด็กเล็ก ๆ นั้น ต้องระวังอย่างยิ่งในการพูด เพราะเด็ก อยู่ในระยะที่กำลังเรียนรู้ทางภาษา เด็กจะจดจำสิ่งที่ได้ยินและจะพูดตาม การพูดกับเด็กและหัด ให้เด็ก กล่าวคำสุภาพเสมอจะทำให้เด็กเป็นคนพูดไพเราะสุภาพเมื่อโตขึ้น
13. กริยามารยาทดี ครูควรมีกริยาเรียบร้อย รู้จักกาลเทศะ รู้จักมารยาทต่าง ๆ ที่ใช้ในสังคมเพื่อเป็นตัวอย่างแก่เด็ก และฝึกให้เด็กประพฤติตาม เช่น การไหว้ การกล่าวคำ ขอบคุณ ขอโทษ ฯลฯ
14. ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก เด็กเล็ก ๆ นั้น ยังต้องการความเอาใจใส่ดูแลอย่าง ใกล้ชิด ครูจึงควรให้ความอบอุ่นแก่เด็กเสมือนคนในครอบครัวของเด็กเอง สิ่งนี้เป็นเครื่องช่วย ให้เด็กอยากมาโรงเรียน
15. เข้าใจธรรมชาติ และความต้องการของเด็ก ครูที่สอนเด็กเล็ก ๆ นั้น ควรมี ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กวัย 2-6 ปี และสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของ เด็กได้
16. ชอบศิลปะ ครูปฐมวัยนั้นถ้ามีความสามารถวาดภาพ งานฝีมือ ร้องเพลง หรือ เล่นดนตรีได้ เหล่านี้จะช่วยส่งเสริมการสอนเด็กได้ดี
17. สุขภาพดี ครูควรรักษาสุขภาพให้แข็งแรง ยิ่งอยู่กับเด็กเล็กมากเท่าใด ครูจะ ต้องระวังในเรื่องสุขภาพให้มาก เนื่องจากต้องใกล้ชิดกับเด็ก หากครูมีสุขภาพไม่ดี เช่น เป็น หวัดบ่อยหรือเป็นโรคผิวหนัง อาจติดต่อถึงเด็กได้ง่าย
18. เข้ากับบุคคลอื่นได้ ครูไม่เพียงแต่รู้จักเข้ากับเด็กได้ ครูจะต้องฝึกให้เข้ากับ บุคคลอื่นได้ด้วย เพราะครูที่อยู่กับเด็คนั้นจำเป็นต้องพบปะกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ เช่น ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่โรงเรียน แพทย์ พยาบาล ตำรวจ และบุคคลอื่นซึ่งเกี่ยวข้องกับเด็ก

หนังสือพจนานุกรมโลก (The world Book Encyclopedia, 1980) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของครูปฐมวัยไว้ว่า "สิ่งที่ครูควรมี คือ ต้องเป็นคนที่สามารถเข้ากับเด็กได้ ทำงานร่วมกับเด็กได้ มีความอดทน สามารถพูดจากับเด็กได้รู้เรื่อง ครูจะเป็นผู้ช่วยให้เด็กเกิดความรู้สึกอิสระ แต่ขณะเดียวกันต้องฝึกฝนให้เด็กเป็นคนมีระเบียบ วินัย มีสุนิษยคติและเป็นผู้ที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็ก

หน้าที่ของผู้ดูแลเด็ก

ผู้ดูแลเด็กในศูนย์เด็กปฐมวัยเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อเด็ก มีอิทธิพลในการเสริมสร้างบุคลิกภาพและพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้ดูแลเด็กจึงต้องมีหน้าที่ ดังนี้ (สำนักสวัสดิการสังคม)

1. เป็นเสมือนบิดามารดาเด็ก ต้องดูแลเอาใจใส่และคุ้มครองป้องกันภัยต่าง ๆ แก่เด็ก เช่นเดียวกับบิดามารดาของเด็กเอง เพราะเด็กจะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่ศูนย์เด็กปฐมวัย
2. สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นให้แก่เด็กอย่างเสมอภาคกัน ผู้ดูแลเด็กต้องให้ความรัก ความยุติธรรมแก่เด็กอย่างเสมอภาค เพื่อให้เด็กรู้สึกอบอุ่น และเกิดความมั่นคงในจิตใจ
3. เป็นแบบอย่างที่ดีของเด็ก เนื่องจากเด็กก่อนวัยเรียน จะเรียนรู้โดยการเลียนแบบ ดังนั้นผู้ดูแลเด็กจึงจำเป็นต้องมีบุคลิกภาพที่ดี ทั้งกิริยาท่าทาง บรรยากาศ การแต่งกาย การพูด ความมีระเบียบวินัย และความสะอาด เป็นต้น
4. ส่งเสริมให้เด็กได้ใช้ชีวิตโดยเรียนรู้จากประสบการณ์จริงมากกว่าจากหนังสือ ให้เด็กได้เล่น และทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองอย่างอิสระ โดยมีผู้ดูแลเด็กเฝ้าดูแลอยู่ห่าง ๆ
5. ส่งเสริมนิสัยส่วนตัวและสังคมแก่เด็กโดยฝึกให้เด็กรู้จักการรวมกลุ่ม และปฏิบัติตามกติกาของกลุ่ม รู้จักช่วยเหลือและรู้จักเอาใจใส่ต่อความรู้สึกของผู้อื่น
6. ส่งเสริมโภชนาการของเด็ก โดยร่วมมือกับผู้ปกครองในการจัดทำอาหารกลางวัน และอาหารว่างแก่เด็ก รวมถึงการประเมินสภาพโภชนาการของเด็กเป็นระยะ ๆ

เบนจามิน แสงมลิ (2522) กล่าวถึง หน้าที่ของครูหรือผู้ดูแลเด็กไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมความเจริญเติบโตด้านต่าง ๆ โดยที่ครูต้องเข้าใจธรรมชาติและพัฒนาการของเด็ก จัดให้เด็กได้มีการกินที่อยู่ดี ถูกสุขลักษณะ จัดกิจกรรมให้เด็กได้มีการเคลื่อนไหวร่างกายได้เล่นและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับเพื่อน ส่งเสริมให้เด็กได้รู้จักคิด รู้จักสังเกต และมีอารมณ์แจ่มใสร่าเริง
2. ให้อิสระแก่เด็ก ครูควรให้เด็กมีอิสรภาพที่จะเคลื่อนไหว หรือใช้กำลังความว่องไวได้ตามความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก การที่ครูใช้วิธีบังคับให้เด็กนั่งนิ่ง ๆ อย่างผู้ใหญ่เป็นการรบกวนที่ขัดกับธรรมชาติของเด็กในวัยนี้
3. ดูแลให้ความปลอดภัย เด็กที่มีร่างกายแข็งแรง จะไม่อยู่นิ่ง ชอบการเคลื่อนไหว จึงมักเกิดอุบัติเหตุอยู่เสมอ ครูจึงต้องดูแลให้อยู่ในสายตา
4. ปลุกฝังนิสัยที่ดีงาม เด็กในช่วง 3-6 ปี จะเป็นระยะที่สำคัญที่สุดของชีวิตในการปลุกฝังลักษณะนิสัย เพราะนิสัยเหล่านี้จะติดตัวไปจนโต ดังนั้น ครูปฐมวัยจึงควรปลุกฝังลักษณะนิสัยที่ดีงามแก่เด็กตั้งแต่ในช่วงปฐมวัย
5. กิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ที่เหมาะสมกับวัย เด็กในช่วง 3-6 ปี มีความอยากรู้อยากเห็น สนใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว เด็กต้องการคำตอบง่าย ๆ ไม่ลึกซึ้ง การที่จะให้เด็กเรียนรู้นั้นควรพิจารณาว่า เด็กอายุเท่าไร เด็กสนใจสิ่งใด ทุกอย่างที่เด็กเรียนรู้นั้น ต้องเป็นสิ่งที่ง่ายและเหมาะสมกับวัยและมีประโยชน์ต่อเด็ก ซึ่งควรเป็นความรู้พื้นฐาน เป็นสิ่งที่เด็กแลเห็นได้ กระทำได้เด็กจึงจะเข้าใจ แล้วจึงเพิ่มความยากและซับซ้อนมากขึ้น

ประภาพรรณ เอี่ยมสุภชาติ (2529) กล่าวถึงหน้าที่ของผู้ดูแลเด็กไว้ดังนี้

1. เป็นผู้ดำเนินงานของศูนย์ ในด้านการอบรมเลี้ยงดู จัดประสบการณ์และกิจกรรมของเด็กในศูนย์ ปกติผู้ดูแลเด็ก 1 คน จะรับผิดชอบเด็ก 15-20 คน
2. ทำหน้าที่ดูแลอาคารสถานที่ วัสดุ เครื่องใช้ เครื่องเล่น ทำการเงินและธุรการ
3. ควบคุมดูแลเรื่องโภชนาการของเด็ก ผู้ดูแลเด็กจะดูแลให้เด็กได้รับประทานอาหารที่มีประโยชน์และเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย รวมทั้งเรื่องสุขอนามัยและความสะอาดด้วย

นอกจากผู้ดูแลเด็กจะมีหน้าที่จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็กปฐมวัยดังได้กล่าวมาแล้ว ผู้ดูแลเด็กของศูนย์เด็กบางแห่งยังอาจต้องปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ภายในศูนย์อีกเช่น ดูแลอาคารสถานที่ การเงินและธุรการ รวมทั้งดูแลเรื่องโภชนาการให้เด็กอีกด้วย

การพัฒนาสมรรถภาพผู้ดูแลเด็ก

เนื่องจากผู้ดูแลเด็กเป็นผู้มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการพัฒนาเด็กในช่วงอายุ 3-6 ปี ฉะนั้นผู้ดูแลเด็กจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถภาพตนเองเพื่อให้บังเกิดผลดีต่อเด็ก ซึ่งเมื่อศูนย์เด็กปฐมวัยต่าง ๆ ได้มีการสรรหาบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถมาปฏิบัติงานในศูนย์แล้ว ก็มิได้เป็นหลักประกันว่าคนเหล่านั้นจะสามารถทำงานได้ดีตลอดไป คนที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ในสมัยหนึ่ง อาจกลายเป็นบุคคลที่หย่อนความสามารถไปในอีกสมัยหนึ่ง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาสมรรถภาพเพื่อให้ผู้ดูแลเด็กเหล่านั้น เป็นผู้มีความรู้ความสามารถทันสมัยเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่อยู่เสมอ

มีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาสมรรถภาพไว้หลายอย่าง ดังนี้

ปัทมา หมีนบาล (2529) กล่าวว่า การพัฒนาสมรรถภาพ หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ อุปนิสัย หรือบุคลิกภาพ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความสามารถในการแสดงพฤติกรรมตามที่ต้องการได้

สมาน รังสิโยกฤษณ์ (2522) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาสมรรถภาพว่า คือการส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการทำงานดีขึ้น มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ชรูเดนและเชอร์แมน (Chruden and Sherman 1968 : 11) กล่าวว่า เป็นกระบวนการในการให้การศึกษา มีกรอบบุคลิกภาพทางด้านทักษะ ความรู้ ทัศนคติ และบุคลิกภาพ

ฟลิปโป (Flippo 1971 : 70) กล่าวว่าการพัฒนาสมรรถภาพ หมายถึง การเพิ่มทักษะด้วยการฝึกอบรมเพื่อให้ปฏิบัติงานได้ถูกต้อง

จากความหมายดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาสมรรถภาพเป็นกระบวนการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรในหน่วยงานมีความรู้ ความสามารถ ทักษะตลอดจนเจตคติที่ดีในทางปฏิบัติหน้าที่อย่างเพียงพอ จนสามารถนำไปปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

ความจำเป็นในการพัฒนาสมรรถภาพ

บัททิสต์ อินทรจีน (2526) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากรว่า ถึงแม้ว่าการคัดเลือกและสรรหาบุคลากรเข้าทำงานใด ๆ จะได้กำหนดคุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และวิธีการไว้ดีเพียงไรก็ตาม ก็มิได้เป็นหลักประกันว่า บุคคลผู้นั้นจะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้ดีตลอดไป ทั้งนี้เพราะความเปลี่ยนแปลงของระบบงาน และวิทยาการต่าง ๆ ได้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ ทำให้การปฏิบัติงานของบุคคลนั้น ๆ อาจมีปัญหาหรือบกพร่อง และปฏิบัติงานไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นหน่วยงานจึงควรพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มความสามารถ ในขณะเดียวกันบุคคลที่ทำงานอยู่แล้วก็ต้องได้รับการพัฒนาเพื่อเตรียมตัวสำหรับความก้าวหน้าในตำแหน่งต่อไปในอนาคต

กิติ ตัญคยานนท์ (2520) กล่าวว่า ผลผลิตหรือผลงานของหน่วยงานจะดีได้ ต้องเกิดจากผู้ปฏิบัติงานที่ดี มีความรู้ความสามารถ

สมพร สุกข์นิสัย (2525) กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรถือเป็นแรงจูงใจ หรือการให้ของขวัญอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากรางวัลอื่น ๆ เพราะบุคคลทุกระดับ หากทำงานจำเจ ซ้ำซาก ก็จะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายเฉื่อยชา ในที่สุดจะหมดกำลังใจในการทำงาน แต่ถ้าผู้บริหารได้จัดให้มีการพัฒนาบุคลากรด้วยวิธีต่าง ๆ ก็จะทำให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นที่จะทำงาน

จากความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ พอสรุปถึง ความจำเป็นในการจัดให้มีการพัฒนาสมรรถภาพบุคลากรในหน่วยงานว่า เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของระบบงาน และวิทยาการต่าง ๆ ได้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ แม้ว่าจะใช้ระบบการคัดเลือกดีเพียงใดก็ตาม บุคคลก็จะต้องได้รับการพัฒนา เพราะคุณสมบัติของตำแหน่งงานย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าของวิทยาการ หรือเมื่อบุคคลทำงานไปนาน ๆ พฤติกรรมต่าง ๆ ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไป เช่น เกิดความเฉื่อยชาเบื่อหน่าย นอกจากนั้นการพัฒนาบุคลากรจะเป็นแรงจูงใจ ช่วยบำรุงขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากรได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งการฝึกอบรมนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่จะสามารถพัฒนาผู้ดูแลเด็กให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดความมั่นใจในการทำงานยิ่งขึ้น

การฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กในศูนย์เด็กปฐมวัยต่าง ๆ อาจแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การฝึกอบรมก่อนการทำงาน
2. การฝึกอบรมระหว่างทำงาน

การฝึกอบรมก่อนการทำงาน

เป็นการอบรมก่อนที่บุคคลผู้นั้นจะเริ่มทำงานในศูนย์เด็ก เป็นการปฐมนิเทศเพื่อต้อนรับหรือแนะนำบุคลากรใหม่ ให้รู้จักศูนย์เด็กรวมทั้งให้เข้าใจและรับทราบหน้าที่ ทั้งนี้เพราะผู้ที่เข้าทำงานใหม่ย่อมใหม่ต่อสถานที่ ลักษณะงาน สภาพแวดล้อม หรือบุคคลที่ตนร่วมงานด้วย

การฝึกอบรมระหว่างทำงาน

เป็นการอบรมภายหลังจากที่ผู้ดูแลเด็กได้เข้ามาปฏิบัติงานในศูนย์เด็กแล้วระยะหนึ่ง เป็นการฟื้นฟูความรู้ความสามารถในการทำงาน เพราะส่วนใหญ่แล้วบุคคลที่ทำงานนาน ๆ จะเกิดความเคยชินในงาน เบื่อหน่ายการทำงานที่จำเจซ้ำซาก ขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน ดังนั้น การเข้ารับการอบรมจึงเป็นโอกาสดีที่จะได้เปลี่ยนบรรยากาศการทำงาน และยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถอีกด้วย อีกทั้งผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่มีพื้นฐานความรู้น้อย โดยเฉพาะเรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ดังนั้น การอบรมภายหลังจากเข้าทำงานแล้วระยะหนึ่งนับเป็นวิธีหนึ่งในการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ

เนื้อหาในการฝึกอบรม

การฝึกอบรมผู้ดูแลเด็กในศูนย์เด็กปฐมวัยนั้น มีหลักสูตรในการฝึกอบรมคล้ายคลึงกัน แต่มีความยากง่ายในเนื้อหาแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวุฒิการศึกษาของผู้เข้ารับการอบรม และวัตถุประสงค์ของผู้บริหารศูนย์นั้น ๆ ด้วย ซึ่งเนื้อหาในการอบรมที่คณะกรรมการการศึกษาเอกชน กำหนดไว้มีดังนี้

1. พัฒนาการและจิตวิทยาเด็กก่อนวัยเรียน
2. การอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน
3. การฟื้นฟูสุขภาพทางเพลง-ดนตรี จังหวะเคลื่อนไหวสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน
4. เพลงและกิจกรรมเข้าจังหวะสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน
5. เกมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน
6. อุปกรณ์ประกอบการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอนสำหรับครู
7. การผลิตสื่อการเรียนการสอนประเภทหุ่นหน้ากากและหัวละคร
8. ขบวนการและหน้าที่ครูอนุบาล
9. การทำหนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน
10. การปฐมพยาบาลเด็กเล็ก และโรคเฉพาะเด็ก
11. โภชนาการสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน
12. ศิลปะสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน
13. การประเมินผลและติดตามผลพัฒนาการของเด็กก่อนวัยเรียน
14. หลักการจัดประสบการณ์และเตรียมความพร้อมสำหรับเด็ก
15. กิจกรรมสร้างสรรค์ และเล่นสำหรับเด็ก
16. เกมการศึกษา
17. การสร้างเสริมทักษะคณิตศาสตร์
18. การสร้างเสริมทักษะภาษาไทย
19. การจัดชั้นเรียนและกิจกรรมสำหรับเด็ก

ความรู้ของผู้ดูแลเด็ก

ผู้ดูแลเด็กเป็นบุคคลสำคัญที่ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูให้เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการพร้อมทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ผู้ดูแลเด็กจึงควรมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้สามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่เด็กได้ ดังนี้

การจัดสภาพแวดล้อม

การจัดสภาพแวดล้อมที่ผู้ดูแลเด็กควรรู้และสามารถปฏิบัติได้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน และสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ประภาพรรณ เอี่ยมสุภานิต (2528) กล่าวว่า ควรจะต้องจัดเพื่อให้สนองพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของเด็กให้มากที่สุด การจัดเนื้อหาของห้องและกิจกรรมต่าง ๆ ควรให้สนองความตื่นตัวทางร่างกายและสติปัญญาของเด็ก เช่น การจัดมุมประสบการณ์ไว้ตามมุมห้องต่าง ๆ เนื้อที่ภายในห้องถ้าสามารถจัดได้ ควรประมาณ 40-50 ตารางฟุตต่อเด็ก 1 คน เพื่อให้มีเนื้อที่ให้เด็กเคลื่อนไหวทำกิจกรรมที่ตนเองต้องการได้ ประดิษฐ์ อูปรมย์ (2524) ได้กล่าวให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนไว้ว่า การจัดห้องเรียนและวัสดุในห้องเรียน เช่น การจัดโต๊ะ เก้าอี้ การจัดมุมกิจกรรมในห้องเรียน และการจัดวางวัสดุอุปกรณ์ในการสอนล้วนมีผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมของเด็กระดับปฐมวัยทั้งสิ้น เลขา ปิยะอัจฉริยะ และคณะ (2527) กล่าวว่า ห้องเรียนหนึ่ง ๆ ควรมีมุมประสบการณ์อย่างน้อย 2 มุม ดังนี้

1. มุมหนังสือ เป็นที่รวบรวมหนังสือและสิ่งพิมพ์หลายประเภทที่มีระดับความยากง่ายต่างกัน
2. มุมนักเขียน เป็นมุมที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการเขียนเส้นที่ประกอบเป็นตัวอักษร และกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการเขียนต่าง ๆ
3. มุมวิทยาศาสตร์ เป็นมุมที่ทดลองค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ และเป็นที่ยุบรวมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์

4. มุมสังคม ประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์ เช่น ภาพป้ายนิเทศ ฯลฯ และกิจกรรมที่เสนอแนะให้นักเรียนศึกษาหาความรู้ และหาประสบการณ์ด้วยตนเองและเป็นกลุ่ม
5. มุมศิลปะ ประกอบด้วยกระดาษ สี พู่กัน เศษผ้า เชือก กรรไกร แป้งเปียก เพื่อใช้ในการทำงานศิลปะต่าง ๆ
6. มุมไม้บล็อก ประกอบด้วยแท่งไม้ขนาดต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนนำมาต่อหรือก่อสร้างเป็นสิ่งต่าง ๆ ตามความคิดสร้างสรรค์
7. มุมดนตรี ประกอบด้วยเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ ขนาดพอเหมาะกับเด็ก เพื่อให้เด็กได้เล่น เคาะ ตี ดึง เป่า เพื่อเรียนรู้เรื่องเสียง เกิดความสนุกสนานและผ่อนคลายอารมณ์
8. มุมบ้าน ประกอบด้วยเครื่องใช้ต่าง ๆ ในบ้านที่มีขนาดเล็กเหมาะสมกับเด็ก เพื่อให้เด็กได้เล่นบทบาทสมมติเลียนแบบผู้ใหญ่
9. มุมเลอะ เป็นมุมที่มีน้ำ และทรายให้เด็กเล่น และมีอุปกรณ์การเล่น เช่น ขวดน้ำ พลาสติก ถ้วยน้ำ เครื่องตวงต่าง ๆ และเครื่องเล่นทราย

มุมประสบการณ์เหล่านี้ อาจจัดขึ้นแล้วเปลี่ยนแปลงได้ตามต้องการและความจำเป็น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2531) ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอีกว่า การจัดห้องเรียนให้เหมาะสมกับพัฒนาการและสภาพแวดล้อมของเด็กนั้น สิ่งที่ต้องดำเนินการ คือ ควรจัดให้มีพื้นที่กว้าง สะดวกต่อการเคลื่อนไหว และทำกิจกรรม มุมประสบการณ์ต่าง ๆ ควรแบ่งให้เป็นสัดส่วน โดยใช้ชั้นวางของเตี้ย ๆ ฉากหรือม่านกัน เพื่อให้ครูสามารถสังเกตเด็กได้ตลอดเวลา มุมบ้านและมุมบล็อกควรอยู่ใกล้กัน เพราะใช้วัสดุอุปกรณ์และของเล่นบางอย่างรวมกันได้ ส่วนมุมที่มีเสียงดัง เช่น มุมดนตรี ไม่ควรอยู่ใกล้มุมสงบ คือ มุมหนังสือ เป็นต้น

การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน พื้นที่นอกห้องที่เด็กแต่ละคนเล่น ควรมีอย่างน้อยประมาณ 100-150 ตารางฟุต เพื่อที่เด็กจะได้ใช้พื้นที่เหล่านี้สำหรับการกระโดด การปีน ตลอดจนการออกกำลังกายต่าง ๆ เพื่อที่จะพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ได้ สนามไม่ควรเป็นคอนกรีตทั้งหมด ควรมีพื้นที่บางส่วนให้เด็กสามารถขุดดิน ขุดทราย ตลอดจนปลูกต้นไม้ได้ (ประภาพรรณ เอี่ยมสุภษิต, 2528) การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนแยกเป็น 2 ส่วน คือ ในร่มและกลางแจ้ง คำว่าในร่ม หมายถึงบริเวณนอกห้องเรียน แต่อยู่ใต้ชายคา อาจเป็นระเบียงหรือศาลา

ส่วนกลางแจ้ง หมายถึง บริเวณนอกชายคาออกไป แต่ไม่ได้หมายถึงกลางแดด เพราะกิจกรรมสำหรับเด็กควรต้องมีร่มเงา เช่น ใต้ต้นไม้ เป็นต้น การจัดสถานแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ควรจัดให้มีดังต่อไปนี้ คือ

1. ที่เล่นน้ำ เด็กทั่วไปชอบเล่นน้ำ การเล่นน้ำนอกจากจะสร้างความพอใจให้เด็กแล้ว ยังเป็นการให้ความรู้แก่เด็กอีกด้วย เด็กจะเรียนรู้ว่าน้ำเป็นของเหลว เมื่ออยู่ในภาชนะใดก็จะมีรูปร่างเหมือนภาชนะนั้น เมื่อถูกน้ำจะทำให้เปียก นอกจากนี้ยังจะได้ความรู้เกี่ยวกับปริมาตร โดยการรอกใส่ขวด ตวงด้วยถ้วย เป็นการเรียนรู้โดยการเล่น อุปกรณ์ที่ใส่น้ำ อาจเป็นถังที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะ หรืออ่างน้ำวางบนขาตั้งที่มั่นคง ความสูงพอที่เด็กจะยืนเล่นได้พอดี และควรมีผ้าพลาสติกคาดกันเปียกเสื้อผ้าด้วย

2. บล็อกกลวง หมายถึง แท่งไม้กลวง เช่น อาจทำด้วยไม้กลวงเปล่าห่อกระดาษทาสีให้ดูเหมือนอิฐ เด็กจะนำไปใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งการก่อสร้างอาจไม่เสร็จสิ้นใน 1 วัน หรือในช่วงเวลาที่กำหนด ครูจะต้องไม่สั่งหรือ เด็กจะเป็นผู้รู้เอง ครูเป็นผู้แนะนำให้เก็บเข้าที่อย่างเรียบร้อย

3. มุมช่างไม้ วัสดุของเด็กกำลังต้องการการออกกำลังในการเคาะ ตอก ซึ่งกิจกรรมนี้จะช่วยในการพัฒนากล้ามเนื้อให้แข็งแรง และช่วยฝึกการใช้มือและตาให้สัมพันธ์กัน นอกจากนี้ยังจะเป็นการฝึกให้รักงาน ช่วยฝึกการปรับตัวเข้ากับเพื่อนได้เป็นอย่างดี ทั้งยังส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วย มุมนี้ควรจัดในที่ร่มนอกห้อง ครูจะต้องแนะนำการเล่น ไม่นำเครื่องมือไปตอกทิ่มผู้อื่น ขนาดของโต๊ะและวัสดุควรให้เหมาะกับตัวเด็ก

4. บ่อทราย ทรายเป็นสิ่งที่เด็ก ๆ ชอบเล่น เพราะสามารถก่อเป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้ รวมทั้งการนำวัสดุอื่นมาตกแต่ง เช่น กิ่งไม้ ดอกไม้ เปลือกหอย นิยมแบบ ที่ตักทราย ฯลฯ เป็นการตกแต่งตามจินตนาการของเด็ก ปกติบ่อทรายจะอยู่กลางแจ้ง ทำขอบกั้นเพื่อมิให้กระจัดกระจาย รูปร่างของบ่ออาจจะเป็นรูปเหลี่ยมหรือกลม แต่ต้องไม่เป็นมุมแหลมเพราะจะเกิดอันตราย

5. เครื่องเล่นในสนาม ได้แก่ เครื่องเล่นสำหรับปีนป่าย เช่น โดม ตาข่ายสำหรับปีน เครื่องเล่นสำหรับโยกหรือไกว เช่น ม้าไม้ ชิงช้า ม้านั่งโยก เครื่องเล่นสำหรับหมุน เช่น ม้าหมุน พวงมาลัยสำหรับหมุนเล่น บาร์โหนดสำหรับเด็กขนาดเล็ก ราวหรือต้นไม้สำหรับเด็กหัด

เดินทรงตัว

6. บ้านตุ๊กตา เป็นบ้านจำลองสำหรับเด็กเล่น จำลองแบบบ้านจริง ๆ อาจทำด้วยเศษวัสดุประเภทสังกะสี ไม้ไผ่ กระจสบาน มีอุปกรณ์การเล่น เช่น หม้อ เต่า ชาม อ่าง เตา ริด เครื่องครัว ตุ๊กตาสมมติเป็นบุคคลในครอบครัวหรือห้อง เสื้อผ้าสำหรับผลัดเปลี่ยนเล่น บทบาทสมมติ มีการตกแต่งบริเวณใกล้เคียงให้เหมือนบ้านจริง ๆ อย่างไรก็ตาม สภาพของบ้านตุ๊กตาไม่ควรจะให้ห่างไกลกับสภาพบ้านจริงมากนัก ในบางครั้งอาจจะจัดสถานการณ์เป็นร้านขายของ หรือสถานที่ทำการต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2530)

สรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเด็กตั้งได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น การจัดวัสดุอุปกรณ์ การจัดพื้นที่ภายในห้องเรียนให้สะดวกต่อการเคลื่อนไหวและกิจกรรมการจัดมุมประสบการณ์ต่าง ๆ ภายในห้องเรียน รวมทั้งการจัดพื้นที่ภายนอกห้องเรียน ควรจัดให้เหมาะสมโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็ก และจัดให้สนองความต้องการและความสนใจของเด็ก เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็ก

การจัดสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์

สื่อเป็นเครื่องช่วยให้เด็กได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงโดยการผ่านประสาทสัมผัส คือ การสัมผัส การชิม การดม การฟัง การมอง นอกจากนี้สื่อยังช่วยให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และบางชนิดยังเปิดโอกาสให้เด็กฝึกคิดสร้างสรรค์ตามจินตนาการอีกด้วย

ราศี ทองสวัสดิ์ (2528) ได้แบ่งสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย ตามลักษณะการใช้งานเป็น 3 ประเภท คือ

1. สื่อสำหรับเตรียมการสอนของครู ได้แก่ คู่มือครู เทป ภาพยนตร์ คู่มือและเอกสารประกอบการสอน เป็นต้น

2. สื่อสำหรับประกอบบทเรียน ได้แก่ สื่อที่มีตามธรรมชาติ เช่น นิช สัตว์ ไม้ หิน ดิน ทราย และสื่อที่ได้มาโดยการประดิษฐ์ เช่น หุ่นประเภทต่าง ๆ ตุ๊กตา ผ้า เกมการศึกษา
3. สื่อสำหรับจัดสภาพแวดล้อมให้เด็ก ซึ่งได้มาโดยการจัดหา และโดยการผลิต โดยเฉพาะสื่อที่นำมาจัดมุมประสบการณ์สำหรับเด็ก

นอกจากนี้ ประภาพรรณ เอี่ยมสุภานิต (2529) ได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนระดับปฐมวัยไว้ว่า ประเภทของสื่อที่ควรจัดให้มีในโรงเรียน คือ สื่อประเภทวัสดุ เช่น สี ขอลูก ภาชนะต่าง ๆ แผ่นภาพ หนังสือนิทาน สื่อประเภทอุปกรณ์ เช่น วิทยุ เครื่องฉายวิดีโอเทป กระจกเงา ไม้บรรทัด ป้ายนิเทศ เครื่องใช้ประจำห้องเรียน และสื่อประเภทวิธีการซึ่งเป็นกระบวนการจัดกิจกรรม เช่น การสาธิตทดลอง เล่นเกม เล่นบทบาทสมมุติ จัดสถานการณ์จำลอง

ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมให้แก่เด็กปฐมวัย ซึ่งในการจัดสภาพแวดล้อมทั้งในและนอกห้องเรียนต้องอาศัยสื่อประเภทต่าง ๆ และสื่อการเรียนการสอนที่จัดให้เด็กนั้นจะต้องเหมาะสมกับวัยของเด็ก และสอดคล้องกับกิจกรรมและประสบการณ์ที่จัดให้แก่เด็กด้วย

การฝึกทักษะทางภาษา

การฝึกทักษะทางภาษาเป็นการพัฒนาทักษะการสื่อสาร และสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ ความต้องการและความรู้สึก อีกทั้งยังเป็นการปูพื้นฐานที่จะเรียนต่อในระดับประถมศึกษาอีกด้วย จุดประสงค์ของการฝึกทักษะทางภาษาแก่เด็กปฐมวัย (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2524) มีดังนี้

1. เพื่อให้เด็กฟังคำพูด คำสั่ง เข้าใจและปฏิบัติตามได้ถูกต้อง
2. มีมารยาทที่ดีในการฟัง การพูด
3. พูดได้คล่อง ชัดเจนและใช้ภาษาที่สุภาพได้
4. ใช้คำพูดสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจได้
5. มีความพร้อมที่จะอ่านและเขียนในระดับที่สูงขึ้น

หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่าเด็กเริ่มเรียนหรือใช้ภาษาตั้งแต่ยังแบเบาะอยู่ แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้น โดยเริ่มจากการสื่อความหมายด้วยการฟัง การพูด แล้วจึงพัฒนาไปถึงขั้นอ่าน และเขียน ซึ่งเป็นอันดับสุดท้าย (ราศี ทองสวัสดิ์, 2527) ดังจะเห็นได้จากขั้นตอนการพัฒนาดังต่อไปนี้

อายุ 3 ขวบ เด็กจะสามารถพูดเป็นประโยคได้ เรียนรู้คำศัพท์ได้มากขึ้น เวลานุกมักใช้ท่าทางประกอบ จำและท่องคำพูดต่าง ๆ ได้ เช่น เพลงและนับเลขได้ ชอบใช้คำถามที่ใช้คำว่า "อะไร" "ที่ไหน" การเขียนส่วนใหญ่จะเป็นเส้นยุ่ง เขียนรูปคนไม่ได้ แต่เขียนวงกลมได้

อายุ 4 ขวบ เนื่องจากช่วงอายุ 4 ขวบ จะมีจินตนาการสูง จึงมักเล่าเรื่องที่ไม่เป็นความจริง ชอบถาม คำว่า "ทำไม" "อย่างไร" มักใช้ภาษาพูดมากกว่าท่าทาง สามารถเขียน และ แต่ยังเขียน ๔ ไม่ได้ สามารถวาดรูปคนให้มีหัว ตา แขน ขาได้

อายุ 5-6 ขวบ สามารถโต้ตอบอย่างมีเหตุผลได้ คำถามมีความหมายขึ้น มักถามด้วย คำถามว่า "เป็นอย่างไร" "หมายความว่าอย่างไร" "ที่สำหรับทำอะไร" "ใครทำ" และเป็นวัยที่จะเริ่มรับรู้ตัวอักษร ตัวเลข สามารถคิดเลขง่าย ๆ ได้ ใช้กระดาษและกรรไกรคล่องขึ้น รู้จักวาดรูปเป็นเรื่องเป็นราว วาดรูปคนได้ครบส่วนที่สำคัญ รู้จักจัดระเบียบ สามารถบอกอายุของตนได้ เรียนรู้คำศัพท์อย่างรวดเร็ว และมีช่วงความสนใจนานขึ้น

จะเห็นได้ว่าในวัยที่ต่างกัน เด็กจะมีพัฒนาการทางภาษาต่างกันด้วย การเตรียมเด็กให้พร้อมในด้านภาษาจึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ตามความสามารถของเด็กเองด้วย

ขอบข่ายของเนื้อหาทางภาษา เนื่องจากมิได้มีการกำหนดไว้แน่นอนว่า เนื้อหาทางภาษาควรมีอะไรบ้าง ในทางปฏิบัติจึงถือเอาเนื้อเรื่องที่เป็นสิ่งใกล้ตัวเด็ก ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเข้าใจง่ายขึ้น และเป็นการช่วยให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดีขึ้น ขอบข่ายของเนื้อหาจึงควรครอบคลุมสิ่งเหล่านี้ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2530)

1. คำศัพท์ให้เด็กเรียนรู้คำศัพท์โดยคำนึงถึงสิ่งที่ใกล้ตัวเด็กเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย สัตว์เลี้ยง กิจกรรมประจำวันทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน การท่องคำประพันธ์ง่าย ๆ ชื่อสถานที่ในโรงเรียน เช่น ห้องน้ำ ห้องประชุม ฯลฯ คำสุภาพที่เด็กจำเป็นต้องใช้ เช่น ค่ะ ครับ ขอโทษ ขอบคุณ ฯลฯ คำบุพบทต่าง ๆ เช่น บน ล่าง ฯลฯ ชื่อสิ่งต่าง ๆ ในห้องเรียน เช่น ชื่อของใช้ต่าง ๆ คำศัพท์ตามบทเรียน เช่น วันเข้าพรรษา วันลอยกระทง วิชาศิลปะ คณิตศาสตร์ ฯลฯ

2. ประโยค เด็กในวัยนี้สามารถพูดเป็นประโยคธรรมดาที่ไม่ยาวเกินไปและไม่ซับซ้อนมากได้ ปัญหาที่เกิดจากการเรียบเรียงคำให้เป็นประโยคที่ถูกต้อง ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูที่จะคอยแก้ไขและแนะนำให้เด็กเข้าใจและพูดได้ถูกต้อง

3. ตัวหนังสือ เป็นการฝึกความพร้อมให้เด็กที่จะเขียนหนังสือมากกว่าที่จะให้เด็กเขียนตัวหนังสือจริง ๆ เพราะการที่เด็กจะเขียนตัวหนังสือได้ต้องมีความพร้อมหลาย ๆ ด้าน เช่น ตาต้องสัมพันธ์กับมือ ดังนั้นจึงเป็นการให้เด็กเขียนตัวหนังสือตามรอยประ หรือเป็นเส้นมากกว่า

4. การเคลื่อนสายตา จำเป็นต้องฝึกให้เด็กรู้จักเคลื่อนสายตาจากซ้ายไปขวา บนไปล่าง เป็นการเตรียมพร้อมที่จะให้เด็กอ่านและเขียนหนังสือต่อไป

การจัดกิจกรรมเพื่อฝึกทักษะทางภาษาแก่เด็กปฐมวัยทั้งในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียน สามารถจัดได้หลายลักษณะ ดังนี้ (ราศี ทองสวัสดิ์, 2527)

1. การฝึกทักษะทางภาษาในกิจกรรม "ในวงกลม" เพื่อพัฒนาความพร้อมทางด้านการฟัง การพูด ให้ความหมายของคำศัพท์และสามารถฟังเข้าใจและพูดโต้ตอบได้ เป็นการจัดกิจกรรมโดยให้เด็กทั้งชั้นมาทำกิจกรรมที่ต้องการ ให้เด็กฟังด้วยความตั้งใจ ดังนั้น การจัดที่นี้ให้เหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญ ครูจึงควรจัดที่นั่งให้เป็นรูปวงกลมโดยมีครูนั่งอยู่ด้วยในวงกลมนั้น แล้วสอนเนื้อหาโดยให้เด็กได้มีการฝึกทั้งในด้านการฟัง เช่น ฝึกให้รู้จักฟังเสียงธรรมชาติและเสียงที่สร้างขึ้นเอง ฝึกแยกเสียงจากเสียงที่รวม ๆ กัน ฝึกฟังเสียงของคำเป็นคู่ ๆ และฝึกทักษะในด้านการพูด เช่น ท่องคำคล้องจอง หรือครูสอนเรื่องวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันเข้าพรรษา ฯลฯ แล้วให้เด็กตอบคำถาม เป็นต้น

2. การฝึกทักษะทางภาษาในกิจกรรม "การเล่น" เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อมือ การเห็นความแตกต่างของภาพและสัญลักษณ์ การฝึกประสาทสัมผัสระหว่างมือและตา และการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น เช่น การเล่นในมุมประสบการณ์ต่าง ๆ เช่น มุมบ้าน มุมบล็อก มุมหนังสือ มุมวิทยาศาสตร์ ฯลฯ และการเล่นกลางแจ้งต่าง ๆ เช่น เล่นเครื่องเล่นสนาม เล่นทราย ฯลฯ

3. การฝึกทักษะทางภาษาในกิจกรรม "ศิลปะศึกษา" เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อมือ ประสาทสัมผัสระหว่างมือและตาให้มีความพร้อมที่จะเขียนหนังสือ และฝึกความคิดสร้างสรรค์ เช่น การ

ให้เด็กวาดภาพด้วยสีน้ำ สีเทียน การปั้น การฉีกปะ และการประดิษฐ์เศษวัสดุ

4. การฝึกทักษะทางภาษาในกิจกรรม "กาชบริหาร และจิ้งหะ" เพื่อช่วยพัฒนาเด็กทางด้านเรียนรู้คำศัพท์ การเข้าใจคำสั่งและปฏิบัติตาม ฝึกจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ความกล้าและความจำ เป็นการฝึกโดยให้เด็กเรียนรู้จิ้งหะจากการเคาะจิ้งหะ และการเรียนรู้จิ้งหะของคำ/พยางค์ก่อน แล้วจึงจะถึงสิ่งที่ยากขึ้นไป เช่นการร้องเพลงให้เข้าจิ้งหะ เป็นต้น เช่น การให้เด็กฟังเสียงปรบมือหรือเครื่องเคาะแล้วให้เด็กทำตาม อาจโดยปรบมือ นัยกหน้า ตบขา ฯลฯ ตามจิ้งหะที่ครูทำ การให้เด็กเรียกชื่อของเพื่อน ๆ ในชั้นว่าชื่อไหนมีกัพยางค์ โดย การให้เคาะ หรือปรบมือเป็นจิ้งหะ เช่น ลุ-ดา ฯลฯ การให้เด็กเล่นสมมุติเป็นสัตว์ตามจินตนาการ เช่น เป็นผีเสื้อกำลังตอมดอกไม้ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการฝึกทักษะทางภาษาแก่เด็กปฐมวัยนั้นจะต้องกระทำให้ครบทั้ง 4 ทักษะ คือ การฟัง พูด อ่าน และเขียน เพื่อการเตรียมความพร้อมที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้ ทำให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การฝึกทักษะทางคณิตศาสตร์

การปูพื้นฐานทางคณิตศาสตร์แก่เด็กปฐมวัยเป็นการปูพื้นฐานให้เด็กพร้อมที่จะก้าวไปสู่ การเรียนคณิตศาสตร์ในชั้นสูงซึ่งสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน วิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่ต้องการความ ละเอียดถี่ถ้วน ความเข้าใจ ความคล่องแคล่วว่องไวในการคิดอย่างถูกต้องแม่นยำและมีเหตุผล จึงควรปลูกฝังประสบการณ์ทางคณิตศาสตร์ให้แก่เด็กตั้งแต่วัยเริ่มเพื่อให้เด็กได้รู้จักค่าและเข้าใจ ความหมายนำไปใช้ได้

การสร้างเสริมประสบการณ์ทางคณิตศาสตร์จะช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์เพิ่มขึ้น ดังนี้ (บุญเยี่ยม จิตรดอน, 2527)

1. รู้จักการเปรียบเทียบรูปร่างต่าง ๆ และบอกความแตกต่างในเรื่องขนาด น้ำหนัก ระยะเวลา ฯลฯ ของสิ่งของที่อยู่รอบ ๆ ตัวได้
2. รู้จักการแยกของเป็นหมวดหมู่ เรียงตามลำดับ แยกเป็นหมู่ย่อยได้
3. มีความเข้าใจในการใช้ภาษาและสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์เบื้องต้นได้

4. มีความพร้อมที่จะคิดคำนวณตามวิธีการทางคณิตศาสตร์

การสอนคณิตศาสตร์ควรเริ่มจากประสบการณ์ตรง โดยเริ่มจากรูปธรรมไปหนามธรรม คือ ชั้นใช้ของจริง ชั้นใช้รูปภาพแทนของจริง ชั้นใช้กึ่งรูปภาพควบคู่กับสัญลักษณ์ เช่น $\triangle = //$ และชั้นนามธรรม ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายจึงจะใช้ตัวเลข เครื่องหมายวงกลม เป็นการสอนโดยเริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ไกลตัวไปหาสิ่งที่ยาก

การจัดกิจกรรมทางคณิตศาสตร์นั้น ควรให้เด็กได้เกิดความสนุกสนาน พร้อมทั้งได้รับความรู้ไปด้วย เช่น (สมใจ ทิพย์ชัยเมธา, 2527)

1. เล่นเกมแข่งขันต่อภาพ จับคู่ภาพ ต่อตัวเลข บัตรรายางเลข
2. เล่นต่อบล็อก ซึ่งมีรูปร่างและขนาดต่าง ๆ
3. การเล่นในมุมบ้าน หรือมุมบทบาทสมมติ เช่น เล่นขายของ เล่นหม้อข้าวหม้อแกง
4. การจัดโต๊ะ เก้าอี้ จัดโต๊ะอาหาร และจัดสิ่งของ เป็นการฝึกเรื่องการจัดหมู่

การรวมหมู่ การแยกหมู่

5. แข่งสิ่งของเครื่องใช้ แลกเปลี่ยนสิ่งของกัน
6. ฝึกกล้ามมือโดยการขีดเส้น ลากเส้น ปั่น ตัดปะ
7. เล่นต่อบัตรต่อตัวเลข เติมตัวเลข ซ่อนหาบัตรตัวเลข
8. ท่องคำคล้องจองเกี่ยวกับจำนวน และร้องเพลงเกี่ยวกับการนับ เล่นทายปัญหา

และตอบปัญหาเขาวัว

9. การให้เด็กฝึกการเปรียบเทียบ การเรียงลำดับ การวัด การจับคู่ การนับ

จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมทางคณิตศาสตร์ให้แก่เด็กนั้น ไม่ควรนึกถึงแต่เพียงว่าจะสอนอย่างไรเท่านั้น จะต้องนึกถึงว่าเด็กจะเรียนรู้ได้อย่างไร ทำอย่างไร เด็กจึงจะเข้าใจ รู้จักคิดให้มากขึ้น และได้รับประโยชน์มากขึ้น ครูจึงควรจัดกิจกรรมโดยเริ่มจากสิ่งง่ายไกลตัว ไปหาสิ่งยากใกล้ตัว เริ่มจากรูปธรรมไปหนามธรรม เป็นต้น

การฝึกทักษะทางวิทยาศาสตร์

การฝึกทักษะทางวิทยาศาสตร์เป็นการฝึกให้เด็กมีความสนใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวฝึกคิดอย่างมีเหตุผลและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนวิทยาศาสตร์ การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ให้แก่

เด็กปฐมวัยนั้นควรเน้นที่การกระทำ โดยอาศัยความรู้พื้นฐานเบื้องต้นทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความจริงต่าง ๆ รอบตัวเขา

ดังที่ทราบกันแล้วว่าเด็กปฐมวัยนั้นถึงแม้จะอยู่ในวัยเดียวกันก็ตาม แต่เขาก็จะมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่ต่างกัน ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์แก่เด็กปฐมวัย จึงควรคำนึงถึงความแตกต่างกันของเด็ก และคำนึงถึงการที่让孩子ได้ประสบความสำเร็จด้วย โดยแบ่งขอบข่ายของเนื้อหาออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ (ประภานรรณ สุวรรณสุข, 2527)

1. การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์แบบเป็นทางการ หมายถึง การจัดประสบการณ์ที่ครูเป็นผู้กำหนดหัวเรื่องให้เด็ก พร้อมทั้งเป็นผู้เตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องใช้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ไว้อย่างพร้อมเพรียง ก่อนให้เด็กลงมือทำกิจกรรม ครูอาจอธิบายวิธีการทำงานอย่างสั้น ๆ เสียก่อน แล้วจึงให้เด็กลงมือปฏิบัติด้วยวิธีการของตนเอง ขณะที่เด็กกำลังปฏิบัติกิจกรรมอยู่นั้น ครูจะเดินดูทุกคนปฏิบัติอย่างใกล้ชิด หลังจากที่เด็กปฏิบัติเสร็จแล้ว ครูจะต้องอภิปรายร่วมกับเด็ก โดยอาจจะจัดอภิปรายเป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย หรือเป็นรายบุคคลก็ได้ เช่น การให้เรียนรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติของวัตถุ สี ขนาด ความหนักเบา ฯลฯ การเปรียบเทียบวัตถุและความแตกต่างกันระหว่างวัตถุต่าง ๆ เช่น เปรียบเทียบสี ขนาด ลักษณะ ปริมาณ ฯลฯ เรียนรู้เรื่องคุณสมบัติของของแข็ง ของเหลว และก๊าซ และเรียนรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงของวัตถุ เช่น เอน้ำตาลละลายในน้ำ เป็นต้น

2. การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กเลือกทำกิจกรรมโดยเสรี ด้วยวิธีการของเด็กเอง โดยครูเป็นเพียงผู้จัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ให้พร้อมและหลากหลาย อีกทั้งยังเป็นผู้กระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจที่จะศึกษาและทำการทดลองในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งการจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์แบบไม่เป็นทางการ นับว่าเป็นการจัดที่สนองตอบกับความแตกต่างระหว่างบุคคลและเป็นการส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้ประสบความสำเร็จด้วย ทั้งนี้เพราะได้เปิดโอกาสให้เด็กทุกคนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามที่ตนเองถนัดและสนใจ อีกทั้งให้เลือกใช้วัสดุและวิธีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการของแต่ละคนอีกด้วย เช่น การจัดมุมสัตว์เลี้ยง มุมพืชสวนครัว มุมแม่เหล็ก มุมเครื่องเสียง เป็นต้น

3. การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์แบบตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หมายถึง การเลือกเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเด็กและเกี่ยวข้องกับเด็ก นำมาจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีมโนคติเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ๆ ซึ่งครูจะต้องหาโอกาสจัดให้กับเด็กในขณะที่มีเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุการณ์ที่กำลังอยู่ในความสนใจของบุคคลทั่ว ๆ ไป เช่น ฝนตก น้ำท่วม ไฟไหม้ ตีกระเบิด อุบัติเหตุต่าง ๆ ฯลฯ

การจะส่งเสริมให้เด็กมีทักษะในการคิดแบบวิทยาศาสตร์นั้น ควรให้เด็กมีทักษะพื้นฐานในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ คือ

การสังเกต เป็นการให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย หรือหลายอย่าง เพื่อศึกษาต่อสิ่งต่าง ๆ โดยการใช้นาฬิกา หู จมูก ลิ้น และกาย

การจำแนกประเภท หมายถึงการจัดแยกสิ่งของออกจากกันให้เป็นหมวดหมู่ เช่น แยกประเภทตามตัวอักษร ตามลักษณะรูปร่าง สี ขนาด ฯลฯ เป็นการปูพื้นฐานความมีเหตุผลให้แก่เด็กในอนาคต

การแสดงปริมาณ มีความหมายได้หลายแนว เช่น หมายถึงการนับจำนวนของวัตถุ เช่น หิน 10 ก้อน หมายถึงการวัด เช่น วันนี้อุณหภูมิ 20 C หมายถึงการเปรียบเทียบของวัตถุ เช่น น้ำ 1 ลิตรมีปริมาณมากกว่าน้ำ 1 ถ้วยแก้ว และหมายถึงการจัดลำดับหลาย ๆ รูปแบบ เช่น แดง อยู่หัวแถว ดำ เป็นลูกคนสุดท้าย ลำดับวงจรของสิ่งมีชีวิต เป็นต้น

การสื่อสาร หมายถึง การจัดกิจกรรมที่ฝึกให้เด็กมีทักษะในการเสนอข้อมูลต่าง ๆ การสื่อสารไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการใช้ภาษาพูดเท่านั้น การใช้ภาษาเขียน รูปภาพและรับข้อมูลได้อย่างถูกต้องและชัดเจน ภาษาท่าทาง การแสดงออกทางสีหน้าก็จัดว่าเป็นการสื่อสารด้วย

จะเห็นได้ว่า การจัดประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์ให้กับเด็กปฐมวัยนั้น ควรเน้นที่การกระทำโดยอาศัยทักษะเบื้องต้นในการสังเกต จำแนกประเภท การแสดงจำนวน และการสื่อสารมาเป็นพื้นฐานในการสอนทักษะทางวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความจริงต่าง ๆ รอบตัวของเด็ก ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะในการคิดอย่างมีระบบ อันจะเป็นพื้นฐานในการเรียนวิทยาศาสตร์ในระดับสูงต่อไป

การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

การจัดกิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เป็นการสอนให้เด็กรู้จักการคิด การแสดงความรู้สึกและการแสดงออกในวิถีทางของความคิดสร้างสรรค์ เป็นการสอนโดยให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติได้ทำได้ทดลองและได้สังเกต ซึ่งเป็นการปูพื้นฐานให้เด็กเป็นคนรู้จักการพัฒนา และคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานต่าง ๆ อันจะเป็นผลต่อความเจริญก้าวหน้าในงานทุกชนิด ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ เป็นคุณลักษณะที่มีอยู่ในตัวคนทุกคน สามารถส่งเสริมและพัฒนาได้ด้วยการฝึกฝนปฏิบัติที่ถูกต้อง

กิลฟอร์ด (Guilford, 1956) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความคิดหลายทิศทาง หรือความคิดเอนกนัย หรือความคิดกระจาย ความคิดนี้สามารถแก้ปัญหาและนำไปสู่การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ มีดังนี้ (อารี รังสีนนท์, 2526)

1. ความคิดริเริ่ม หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่ แตกต่างจากความคิดเดิม และอาจไม่เคยมีใครเคยนึกหรือคิดถึงมาก่อน ความคิดริเริ่มจำเป็นต้องอาศัยความคิดจินตนาการ แต่ไม่ใช่คิดเพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องคิดสร้างและหาทางทำให้เกิดผลงานด้วย
2. ความคิดยืดหยุ่น หมายถึง ความยืดหยุ่นทั้งความคิดและการกระทำ เป็นความสามารถในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งจะทำให้คำตอบมีความหลากหลาย และแตกแยกแขนงออกได้หลายแขนง
3. ความคิดคล่องแคล่ว หมายถึง ความคล่องแคล่วในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เน้นปริมาณความคิด ความคิดยิ่งมีปริมาณมากเท่าใดก็ยิ่งดีมากขึ้น
4. ความคิดละเอียดละออ หมายถึง ความคิดในรายละเอียด สามารถอธิบายให้เห็นภาพพจน์ชัดเจน เป็นการขยายความคิดครั้งแรกให้สมบูรณ์ขึ้น

ทอแรนซ์ (Torrance, 1965) กล่าวถึงลักษณะพฤติกรรมของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีดังนี้

1. ออยากหรืออยากเห็น มีความกระหายใคร่รู้อยู่เสมอ
2. ชอบสำรวจ ค้นคว้า และทดลอง
3. ชอบซักถามและถามคำถามแปลก ๆ
4. ข่างสงสัย เป็นเด็กที่มีความรู้สึกแปลกประหลาดใจในสิ่งที่พบเห็นอยู่เสมอ
5. ข่างสังเกต มองเห็นสิ่งที่แปลก ผิดปกติหรือช่องว่างที่ขาดหายไปได้ง่ายและ

รวดเร็ว

6. ชอบแสดงออกมากกว่าจะอยู่เฉย ๆ ถ้าสงสัยสิ่งใดก็จะถามหรือพยายามหาคำตอบ

โดยไม่รีรอ

7. มีอารมณ์ขัน
8. มีสมาธิที่ดีในสิ่งที่ตนสนใจ
9. พอใจและสนุกสนานกับการใช้ความคิด
10. สนใจสิ่งต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง
11. มีความเป็นตัวของตัวเอง
12. มีความมั่นใจในตัวเอง
13. มีจินตนาการ

อารี รังลินนท์ (2523) ได้สรุปลักษณะของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์เด่น ๆ ดังนี้

1. มีความอยากหรืออยากเห็นในทุกสิ่งทุกอย่าง และจะแสดงออกด้วยการทดลอง ค้นคว้า และซักถามอยู่เสมอ
2. เต็มใจที่จะเสี่ยง เป็นการตอบสนองความอยากหรืออยากเห็นของตนด้วยการกล้าเผชิญ กล้าเดา และกล้าทดลอง
3. พอใจที่จะทำสิ่งที่ซับซ้อน จะใช้ความพยายามในการทำสิ่งที่ยาก ชัยซ้อนให้เป็นผลสำเร็จด้วยความมานะพยายามไม่ย่อท้อ โดยจะทุ่มเทและผูกพันอยู่กับงานหรือสิ่งที่สนใจ

4. มีความคิดจินตนาการ มักคิดในสิ่งแปลกใหม่หรือสิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นไปได้ยาก ซึ่งจะนำไปสู่การคิดค้นประดิษฐ์สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์

การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย มีดังนี้ (อารี ลัญหวิ, 2523)

1. กิจกรรมทางภาษา เป็นกิจกรรมที่รวมเอาทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียนเข้าด้วยกัน สามารถจัดได้หลายรูปแบบเพื่อให้เด็กรู้จักคิดคล่องแคล่ว คิดขึ้นหยุ่น คิดริเริ่ม และคิดละเอียดละออ เช่น ให้เด็กบอกชื่อดอกไม้ที่รู้จักมาให้มากที่สุด บอกลักษณะของสิ่งของที่เป็นรูปวงกลมมาให้มากที่สุด บอกสิ่งที่มีกลิ่นหอมมาให้มากที่สุด หรือให้เด็กเขียนสิ่งที่ครุ่นนำมาให้ดูตามความคิดของเด็กเอง หรืออาจให้เด็กเล่นปริศนาคำทาย ซึ่งเด็กในช่วงปฐมวัยจะชอบเล่นมาก เช่น อะไรเอ้อ รูปร่างกลม ๆ มีลมข้างใน เด็ก ๆ ชอบใจ ซื่อไปเล่น(ลูกโป่ง) ฯลฯ

2. กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถและสอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างดี กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะจึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์กล้ามเนื้อมือและตา และการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ที่อาจมีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดจินตนาการ ฝึกการรู้จักทำงานด้วยตนเองและฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งทางความคิดและการกระทำ ซึ่งถ้าทอดออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ เช่น การให้เด็กวาดภาพตามใจชอบ ตามประสบการณ์จากการฟังนิทาน จากเสียงเพลงที่เด็กประทับใจจากการฟังเพลง วาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด เช่น ให้ต่อเติมภาพที่กำหนดให้ หรือให้ต่อภาพที่ขาดหายไปให้สมบูรณ์

3. กิจกรรมการประดิษฐ์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี โดยการส่งเสริมให้เด็กเกิดความคิดจินตนาการและสร้างจินตนาการออกมาเป็นผลงาน เช่น การคิดประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ หรือการต่อเติม ตัดออก ปรับขยาย ทำให้เล็กหรือใหญ่ขึ้น แต่งแต้มสี ทำให้เคลื่อนไหวได้ หรือใช้แทนกันได้ เช่น ให้ประดิษฐ์เศษวัสดุ การให้ต่อเติมภาพที่กำหนดให้เป็นภาพที่ตนเองชอบ

4. กิจกรรมดนตรีและการเคลื่อนไหว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กฟังอย่าง สร้างสรรค์ คิดจินตนาการ และถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระ เป็นการบรรยาย เขียน หรือแสดง ท่าทางและกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น ให้เด็กฟังเสียงเพลงแล้วบอกความรู้สึก หรือ ต่อเติมประโยคให้สัมพันธ์กันกับประโยคต้น หรือแสดงท่าทางตามจินตนาการของตน

จะเห็นได้ว่า การสอนเพื่อให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์นั้น เป็นการสอนที่เน้นให้ เด็กรู้จักการคิด การแสดงความรู้สึก และการแสดงออกในวิถีทางของความคิดสร้างสรรค์ โดย การจัดกิจกรรมที่ช่วยและกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนถึงบรรยากาศที่ส่งเสริมให้ เด็กกล้าคิดกล้าแสดงออกด้วย เช่น ครูแสดงให้เด็กเห็นว่าผลงานของเด็กแต่ละคนนั้นมีคุณค่า และไม่นำผลงานของเด็กแต่ละคนมาเปรียบเทียบกัน เป็นต้น

การเล่น

การเล่นมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็ก ช่วยให้เด็กได้พัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ เช่น การพูด การฟัง การเคลื่อนไหว พัฒนาการทางด้านสังคม รู้จักการรอคอย ผลัดเปลี่ยน ฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตาม รู้จักหน้าที่ ซึ่งการเล่นของเด็กชนิดต่าง ๆ จะช่วยเตรียมเด็กสำหรับชีวิต ในอนาคต นอกจากนั้นยังช่วยให้เด็กได้ผ่อนคลายความตึงเครียดอีกด้วย

การเล่นแบ่งออกได้เป็นหลายลักษณะดังนี้

แบ่งตามลักษณะการเล่น

1. การเล่นที่มีอิสระ เป็นการปล่อยให้เด็กได้เล่นตามใจของตน อาจเล่นคนเดียว หรือเล่นกับเพื่อน เป็นการเล่นที่สนุกสนานที่ไม่ต้องมีผู้ใหญ่มาคอยควบคุม

2. การเล่นที่มีกฎเกณฑ์ เป็นการเล่นที่ต้องอาศัยกฎกติกาในการเล่น เป็นกฎกติกา สั้น ๆ ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนเกินไป เช่น การเล่น โพงพาง มอญซ่อนผ้า ฯลฯ

แบ่งตามผลที่ได้รับจากการเล่น

1. การเล่นสร้างสรรค์ เป็นการเล่นที่ช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตขั้นพื้นฐานให้ แก่เด็กได้เป็นอย่างดี เช่น การเล่นปั้นดินน้ำมัน ก่อทราย ต่อไม้บล็อก หรือการผสมสีให้เป็นสีต่าง ๆ การวาดภาพ ประดิษฐ์เศษวัสดุ ฯลฯ เป็นต้น

2. การเล่นเกมมีจินตนาการ เป็นการเล่นที่เด็กสร้างสถานการณ์ขึ้น และเล่นตามสถานการณ์นั้น พร้อมกับแก้ปัญหาจากสถานการณ์นั้น เช่น การเล่นเกมเลียนแบบ การเล่นเกมบทบาทสมมติ เป็นต้น

3. การเล่นเกมออกแรงหรือการออกกำลังกาย เป็นการเล่นที่ต้องใช้แรงและกำลังในการเคลื่อนไหวร่างกาย ซึ่งจะทำให้ระบบประสาทท่วงไว การสลับจิตโลหิตติขึ้น การควบคุมการทรงตัวของร่างกายจะพัฒนาขึ้น ประสาทสัมผัสต่าง ๆ จะประสานกันดีขึ้น เช่น การเล่นเกมจับปิงปอง เครื่องเล่น กระโดดเชือก เตะหรือปาลูกบอล ฯลฯ

4. การเล่นเกมทดลองสำรวจ และค้นคว้าเด็กในช่วงปฐมวัยนี้ชอบทดลองทำสิ่งต่าง ๆ หรือหาวิธีใหม่ ๆ มาทดลองเล่น เช่น การเล่นดิน ทราซ น้ำ ต่อไม้บล็อก การเล่นเกมทดลองวิทยาศาสตร์ ฯลฯ นอกจากนี้เด็กยังชอบการสำรวจ ค้นคว้า ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้พบสิ่งแปลกใหม่ เป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า การเล่นเกมเป็นภารกิจที่สำคัญในชีวิตประจำวันของเด็ก เด็กได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ จากการเล่นเกม ครุจึงควรเปิดโอกาสและจัดสภาพแวดล้อมในการเล่นที่จะช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่ดีที่สุดให้แก่เด็ก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อุษา นงศ์พิสสุธา (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กตามโครงการพัฒนาเด็ก กรมการพัฒนาชุมชนพบว่า ปัญหาที่ผู้ดูแลเด็กมีความเห็นว่าเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตน สรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับผู้ดูแลเด็ก มีหน้าที่รับผิดชอบมากเกินไป ได้รับค่าตอบแทนน้อย ไม่สอดคล้องกับค่าครองชีพในปัจจุบัน มีปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนร่วมงาน และบางคนยังไม่เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองเด็ก

2. ปัญหาเกี่ยวกับสถานที่เลี้ยงดูเด็ก บางแห่งเป็นอาคารชั่วคราว ตั้งอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ทำให้เดินทางไม่สะดวก ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์เครื่องเล่นทั้งในร่มและกลางแจ้ง

ไม่มีที่กักเก็บน้ำ จึงขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้และอาคาร อุปกรณ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางแห่ง ข้ำรุดทรุดโทรมและขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3. ปัญหาเกี่ยวกับกรรมการพัฒนาเด็ก กรรมการหมู่บ้าน และผู้ปกครองเด็กไม่ให้ความร่วมมือ ไม่สนใจ และไม่เข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเท่าที่ควร ผู้ปกครองเด็กมีความเห็นว่า การที่บุตรหลานมาอยู่ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นการสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุและยังต้องการให้บุตรหลานอ่านออกเขียนได้มากกว่าการทำกิจกรรมพัฒนาด้านอื่น

4. ปัญหาเกี่ยวกับพัฒนากรและเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนบางคนไม่ให้ความสนใจการทำงานของผู้ดูแลเด็ก ไม่สนใจต่อโครงการพัฒนาเด็กเท่าที่ควร

5. ปัญหาเกี่ยวกับเด็กมาที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่สม่ำเสมอ มีจำนวนลดน้อยลงและมีเด็กจำนวนไม่น้อยที่เป็นโรคขาดอาหาร และเป็นโรคผิวหนัง

อำเภอ สุจริตกุลและคณะ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักการและวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย พบว่า ภายหลังจากการที่ผู้ดูแลเด็กได้เข้ารับการฝึกอบรมแล้ว ผู้ดูแลเด็กมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรู้สูงขึ้นกว่าก่อนได้รับการฝึกอบรม ส่วนในด้านการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กที่ศึกษาจากการสังเกตและสัมภาษณ์พัฒนากร และผู้ดูแลเด็ก ปรากฏว่าผู้ดูแลเด็กมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น ทั้งด้านเจตคติ บุคลิกภาพ การใช้และผลิตสื่อการสอน การจัดสภาพแวดล้อม และด้านวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเข้ารับการอบรม สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็กหลายคนประสบปัญหาเกี่ยวกับกรรมการหมู่บ้านไม่ค่อยมีส่วนช่วยแก้ปัญหาต้องรับ-ส่งเด็กตามบ้าน นอนแม่หรือผู้ปกครองเด็กไม่ค่อยจ่ายค่าเลี้ยงดูเด็ก ทำให้ผู้ดูแลเด็กไม่มีกำลังใจในการปฏิบัติงาน ไม่มีงบประมาณในการปฏิบัติงานและในการจัดทำอุปกรณ์ พัฒนาการไม่ค่อยได้มีโอกาสมาดูแลศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ทัศนาว ลออโรจน์วงศ์ (2532) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่ามีปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลเด็ก คือ ปัจจัยด้านสภาพภาพของสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งได้แก่ การศึกษาระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ ค่าตอบแทนที่ได้รับ และรายได้จากการประกอบอาชีพของ ปัจจัยด้าน

การสนับสนุน ซึ่งได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ จากกรมการพัฒนาเด็ก ผู้ปกครองเด็ก และผู้นำท้องถิ่น และปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม ซึ่งได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ระดับความคาดหวังในประโยชน์ที่ได้รับโอกาสในการเข้าประกวดผู้ดูแลเด็กที่มีผล การปฏิบัติงานดีเด่นระดับจังหวัด ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก และการ ดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ ปัญหาเรื่องค่าตอบแทนของผู้ดูแลเด็ก ผู้ดูแลเด็กจำนวนมากไม่เคยผ่านการฝึกอบรม หรือแม้แต่การประชุมพิเศษ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก ผู้ปกครองและ ผู้นำท้องถิ่น ให้การสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก ยังไม่เต็มที่นัก มีอุปกรณ์การเรียนการสอนและเครื่องเล่นไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณผู้ดูแลเด็ก ลาออกบ่อย ผู้ปกครองเด็กยากจนไม่มีเงินจ่ายค่าตอบแทน ไม่มีอาหารกลางวันให้เด็กนำมา รับประทาน และไม่มีเสื้อผ้าที่ให้เด็กใส่มาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น

สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2532) ได้ทำการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับการ อบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย พบว่า ครอบครัวในชนบทยังไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็น ในการสร้างสุขนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก เช่น ความสะอาดของเสื้อผ้า ร่างกาย อาหารที่จะบริโภค ที่นอน และที่อยู่อาศัย การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก เด็กจะเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จาก ผู้ใหญ่ในทางอ้อม และผู้ใหญ่มักปล่อยให้เด็กช่วยเหลือตนเองมากที่สุดในทุกเรื่อง ตั้งแต่กิจวัตร ประจำวัน การช่วยงานผู้ใหญ่ ส่วนวิธีการสอนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและชั้นอนุบาลมีลักษณะการสอน ทั้งแบบยึดเด็กเป็นศูนย์กลางและยึดครูเป็นศูนย์กลาง ผู้สอนจะให้การเสริมแรงและการให้รางวัล เป็นบางโอกาส โดยมากจะเป็นการเสริมแรงทางวาจามากกว่าวิธีอื่น ในด้านการดูแลเรื่องกฎ ระเบียบจะใช้วิธีการลงโทษ เช่น การตบ การตี เป็นต้น

พวงรัตน์ รอดมณี (2534) ได้ทำการศึกษาเรื่องการปฏิบัติของผู้ดูแลเด็กในการ สร้างเสริมสุขนิสัยให้แก่เด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรมการพัฒนาชุมชน พบว่า การปฏิบัติ ของผู้ดูแลเด็กในรายการที่ทำเป็นประจำ คือ พฤติกรรมการรักษาความสะอาดของร่างกาย และเครื่องใช้ การฝึกอบรมเด็กปฐมวัยตามตารางกิจกรรมประจำวัน การรักษาความสะอาดทั่วไป การจัดสถานที่ภายในอาคาร และการจัดให้เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ การประชุม

ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การขอความร่วมมือในการจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ส่วนตัวเด็ก รวมทั้งการแนะนำให้นาเด็กที่เจ็บป่วยไปหาแพทย์หรือเจ้าหน้าที่อนามัย การปฏิบัติของผู้ดูแลเด็กในรายการที่ทำบ้างไม่ทำบ้าง ได้แก่ พฤติกรรมที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องพัฒนาการเด็กและการจัดกิจกรรมทักษะการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและงบประมาณในการดำเนินงาน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการสร้างเสริมสุขนิสัยให้แก่เด็กปฐมวัย พบว่ายังคงเป็นปัญหาทั้งตัวผู้ดูแลเด็ก เด็กและผู้ปกครอง รวมทั้งปัญหาของการขาดแคลนน้ำ และงบประมาณโดยทั่วไป ปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากและปานกลาง